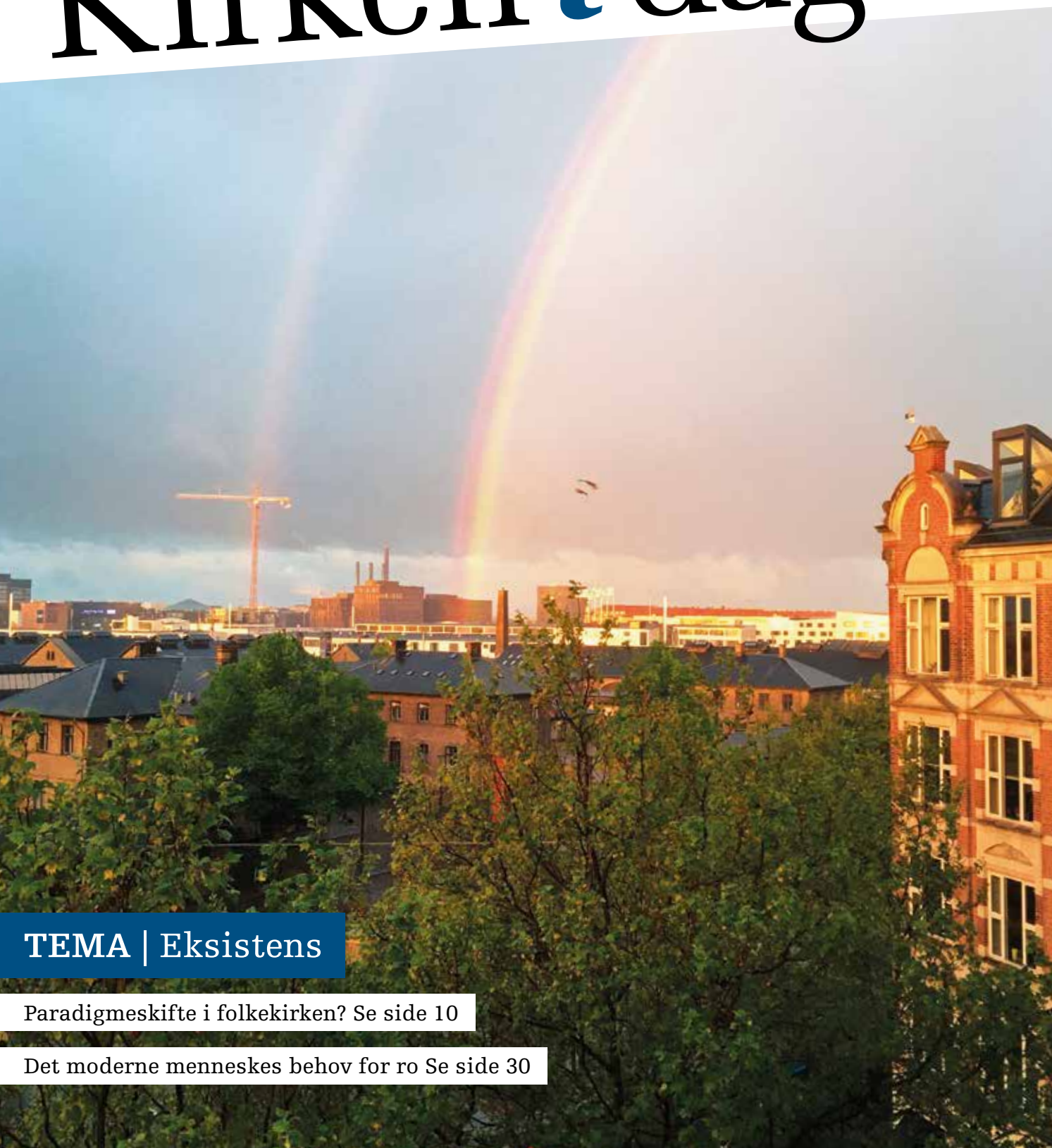

Nr. 4 | december 2020

Kirken *i* dag

TEMA | Eksistens

Paradigmeskifte i folkekirken? Se side 10

Det moderne menneskes behov for ro Se side 30

Aktuel inspiration fra Kirkefondet

TEMA | Eksistens

Indhold

- 3 **Der er håbet til forskel**
af Henrik Bundgaard Nielsen
- 4 **Eksistensens længsel**
af Pia Søtoft
- 6 **At leve et sjælfult liv i lyset af coronaen**
af Finn Thorbjørn Hansen
- 8 **Velkommen til det eksistentielle lederskab**
af Tommy Kjær Lassen
- 10 **Paradigmeskifte i folkekirken?**
af Gerda N. Jessen
- 12 **Eksistensen i det diakonale arbejde**
af Bodil Lodberg
- 14 **Hvorfor skal kirken holde sjælesorgssamtaler?**
af Ole Raakjær
- 16 **Samtaler om det store midt i det små**
af Lotte Lyngby
- 18 **Alt, hvad vi laver, handler om eksistens**
af Le Klint
- 19 **SamtaleRum – en mulig bro mellem folk og kirke**
af Camilla Funch og Karen Vinther Ringsmose
- 20 **Det kan du TRO vi taler om**
af Berit Weigand Berg
- 22 **Om vigtigheden af at finde et eksistentielt forundringsprog – og hvordan man gør det?**
af Finn Thorbjørn Hansen
- 24 **Åndelig vejledning og et nutidigt kristent menneskebillede**
af Peter Ruge
- 26 **Få eksistensen med, når der organiseres**
af Dorte Kappelgaard
- 28 **Det moderne menneskes behov for ro**
af Birgitte Kragh Engholm
- 30 **Kirkeyoga og snak om tak**
af Hanna Smidt
- 31 **Nyt fra Kirkefondet**

Nr. 4 | December 2020

19. årgang

ISSN 1601-8230

Udgiver: Kirkefondet,
Peter Bangs Vej 5B, 2000 Frederiksberg
Tlf. 33 73 00 33
E-mail: kirkefondet@kirkefondet.dk
www.kirkefondet.dk

Formand: Erik Møllerup
Generalsekretær: Henrik Bundgaard Nielsen

Kirken i dag redigeres af:
Charlotte Lydholm

Temagrupper bag nr. 4/2020:
Gerda N. Jessen, Dorte Kappelgaard,
Henrik Bundgaard Nielsen og
Charlotte Lydholm

Layout og produktion:
Jørn Thomsen Elbo A/S, Kolding

Årsabonnement for 2020: Kr. 250,-
Enkeltnumre: Kr. 70,-
Abonnement kan bestilles ved
henvendelse til Kirkefondet
ISSN 1601-8230

Forsidebillede:
Foto: Charlotte Lydholm

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

Der er håbet til forskel

”Hvorfor er jeg til? Hvad er meningen med mit liv? Hvor finder jeg trøst, når dødens alvor har ramt mig?” Disse og mange andre spørgsmål har mennesker nok altid stillet sig selv. Så set i det lys er det ikke nyt, at der er eksistentielle spørgsmål, som kræver et svar. Dog har spørgsmålene haft forskellige vinkler og accenter i tidens løb. Før i tiden kunne det være meget påtrængende at få et svar på, hvordan jeg finder en nådig Gud, som kan frelse mig fra evig fortabelse. I dag er det slet og ret nok mere en spørgen efter mening – med mit liv og den verden, jeg er sat ind i. Eller spørgsmålet om, hvad Gud har med mig at gøre?

Gerda Jessen, ny domprovst i Århus, møder ofte dette spørgsmål blandt mennesker, og det handler ikke kun om, ”hvad der sker i efterlivet, men også om, hvad der sker i mit liv her og nu”. Hun mener, at det er vigtigt, at folkekirken har fokus på, ”hvordan vi kan gøre kristendommen til en del af samtalen med de mange mennesker, der har eksistentielle udfordringer”. Og som hun skriver i sin artikel så skal vi ”blive dygtigere til at give de eksistentielle udfordringer et kristent svar. Vi har som kristen kirke så meget at byde på”.

Nye svar i en ny tid

Når vi skal svare på tidens eksistentielle spørgsmål, så er det vigtigt at huske, at vi kan som kirke ikke blot gentage fortidens svar til nutidens mennesker. For som Tommy Kjær Lassen skriver, så har traditioner, faste strukturer, institutioner, politiske ideologer mm. ”ikke den samme normative indflydelse på menneskers identitetsdannelse. Individet er i dag stillet langt mere frit til selv at forme og danne sig sin egen eksistens”. Kirken og teologien må til enhver tid besinde sig på, hvad der er

nutidsmenneskets spørgsmål til tilværelsen, og give et svar derpå. Kirkens svar er kun meningsfyldte, såfremt de angår den menneskelige eksistens her og nu og det moderne menneske og dets situation.

Allerede midt i forrige århundrede var det anliggendet for teologen Paul Tillich. Henning Nørhøj forklarer på ”religion.dk” Tillichs tilgang til det

meget kort skal nævne et enkelt aspekt, som er vigtigt at pege på i forhold til i dag, så er det håbet. Filosofen Finn Thorbjørn Hansen skriver i sin artikel i dette nummer, at uden håbet bliver vi eksistentielt rastløse. Her mener han det store livs- og verdenshåb – en grundlæggende eksistentiel grundstemning og ”det hvide altomfattende usynlige lys, der gør verden og vores

Foto: Istock.com

eksistentielle på denne måde: ”Når mennesket spørger efter væren, så spørger det efter den magt, som modstår tomhed, skyld, meningsløshed og død. Denne værens magt kalder Tillich for Gud. Det vil sige, at den, som spørger efter tilværelsens dyb og sidste virkelighed, spørger efter Gud. Gud er dybet i tilværelsen. Grunden for al væren er Gud. Det er denne mening eller væren, der så er kommet til udtryk i Kristus. Kristus er den nye væren”.

Det kristne håb

Opgaven for os i dag bliver så hele tiden at omsætte, hvad det betyder for det eksistentielt søgende menneske, at Kristus er den nye væren. Hvis jeg

liv synligt, farverigt og muligt for os”. Jeg er enig med ham i, at håbet er et vigtigt budskab til nutiden. Hvordan kan vi bringe håb til det menneske, der har det, som Søren Huss skriver i en af sine sange:

”Med alle drømme bristet
Uden tro, uden håb
Med et hjerte der skriger: ”Jeg kan ikke mer”
Jeg tror, jeg bliver liggende her”

Vores udfordring som kirke er, hvordan vi i sprog og form på nutidens vilkår kan formidle, fortolke, videregive det håb, som er blevet anskueliggjort ved Jesu Kristi liv, død og opstandelse. ■

Pia Søltøft

ph.d og sognepræst i Christians
og Esajas' kirker, Københavns Stift

Eksistensens længsel

Du tænker måske, at det er vanskeligt at være menneske her på kanten af 2020? På grund af Covid-19? Det er ikke rigtigt. Det at eksistere er grundlæggende problematisk. Eksistensen udgør altid en opgave og et problem for os mennesker, uanset hvilken tid vi lever i. Det var Søren Kierkegaard den første, der fastslog, og derfor kaldes han ofte eksistentialismens fader.

I 1945 holdt Jean-Paul Sartre et foredrag i Paris, der året efter blev udgivet med titlen "Eksistentialisme er humanisme". Her opsummerer han med få ord kernen i eksistentialismen: "Eksistensen går forud for essensen". I al sin enkelhed betyder sætningen, at et menneske ikke er noget i sig selv. Det har ingen fast kerne, ingen essens, intet "hvad", der kan beskrives, som man fx kan beskrive, hvad der gør en rose til en rose, en panda til en

at det er den, der dømmer mennesket til hele tiden at skulle forholde sig og aldrig at kunne finde hvile.

Men det er netop ikke Søren Kierkegaards opfattelse af eksistensen. Fra ham har Sartre og Heidegger og mange andre af de senere eksistentialister nok tanken om, at mennesket er et forholdsvæsen, og at dets eksistens, måden det er på, er afgørende for, hvem det er. Eksistensen er ganske enkelt dét, at vi i alle forhold både til

vi ikke fordømt til frihed. Vi har omvendt fået friheden foræret for at kunne forholde os til vores eksistens i verden som beroende på Gud.

I "Afsluttende uvidenskabelig Efterkrift" lyder det derfor: "Men hvad er Existens? Det er hiint Barn, som er avlet af det Uendelige og det Endelige, det Evige og det Timelige, og derfor er bestandigt stræbende".

At skyldte livet

Når Kierkegaard skal beskrive det forunderlige forhold, at mennesket ikke bare er sin art og lever hen som en slags genetisk forudprogrammeret robot, et åndfuldt dyr på to ben, så taler han poetisk om, at Gud ligesom en pottemager har formet og skabt mennesket, men derefter sluppet det ud af sine hænder, netop for at give det friheden til at kunne forholde sig til sig selv og det, det gør. Men også friheden til at kunne forholde sig til Gud som den magt, der har sat det i verden. Vi skal med andre ord som mennesker, forholde os til, at vi "ikke er vort eget livs ophav".

Det vil sige, at forholdet til Gud for Kierkegaard bestemmer mennesket som et "afhængigt" væsen. Et væsen,

For Kierkegaard er Gud garanten for mening og sammenhæng i en tilværelse, der ellers er kendetegnet ved at være foranderlig og flygtig. Og derfor er vi ikke fordømte til frihed, men vores eksistens er forviklet med selve tilværelsens grundlag.

panda eller et bord til et bord. Mennesket er derimod bestemt gennem sin eksistens, sin måde at være i verden på, sin måde at forholde sig til sig selv og andre mennesker på, og derfor siger Sartre, at mennesket er fordømt til frihed. Friheden er fordømt i og med,

os selv og til hinanden, altid står i en særlig position, indtager et særligt perspektiv med alt, hvad der dertil hører af historie, følelser, fornemmelser og forudviden. Men for Kierkegaard at se er den menneskelige eksistens religiøst forankret, og derfor er

Foto: Charlotte Lydholm

"For Kierkegaard er Gud et forhold. Gud er det, at vi kan forholde os til os selv, til andre og til verden i dens helhed som noget skænket. Gud er det, at vi ikke selv har herredømmet og råderetten over vores liv", skriver Pia Søltøft

der ikke er selvberørende. Og det er derfor, han igen og igen betoner, at selvindsigt og gudsindsigt hører sammen. I bogen "Sygdommen til Døden", der kan læses som én lang beskrivelse af, hvilke konsekvenser det har, at et menneskes eksistens er forviklet med forholdet til Gud, understreger pseudonymet Anti-Climacus, at det at forholde sig til sig selv som en person, der nok kan skabe sig, men ikke har skabt sig selv, er at forholde sig til Gud. Og derfor siges det videre, at "i at forholde sig til sig selv, og i at ville være sig selv grunder Selvet gjenomsigtigt i den Magt, som satte det".

Den menneskelige eksistens udgør således en opgave. Denne opgave er ikke bundet til tid og sted, kultur, religion eller til vores villighed til at løse den. Opgaven er den samme for enhver eksisterende til enhver tid.

Hvad er Gud?

Kierkegaard taler på en gang både naivistisk og forunderligt sofistikeret om Gud. Men han opfatter hverken Gud som en ydre, objektiv størrelse eller en indre subjektiv følelse. For Kierkegaard er Gud et forhold. Gud er det, at vi kan forholde os til os selv, til andre og til verden i dens helhed som noget skænket. Gud er det, at vi ikke selv har herredømmet og råderetten over vores liv.

I "Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift" gøres op med tanken om Gud som en ydre instans, man skal takkes: "Thi Gud er ikke saaledes noget Udvortes som en Kone er det,

hvem jeg kan spørge, om hun nu er tilfreds med mig". Men Gud er heller ikke noget indre. Gud er ikke blot en tanke eller en fix ide. Gud er et forhold, der i mennesket umiddelbart udtrykker sig som en længsel eller et savn.

Da Gud ikke er noget udvortes, kan man selvfølgelig heller ikke se Gud med det blotte øje. For at se Gud, skal man se indad. Man skal forsøge at blive mere og mere gennemsigtig for sig selv, for først da får man øje på gudsforholdet. Der er ellers en lang tradition for at forbinde det at se Gud med at iagttage det storslåede; at se Gud i det sublime kunstværk, i det vældige tordevej eller den i svimlende smukke udsigt. En sådan 'romantisk' forståelse af Gud gør Kierkegaard op med i "Tre Taler ved tænkte Leiligheder": "Man seer Gud i det Store, i Elementers Rasen og i Verdenshistoriens Gang, man glemmer reent, hvad Barnet forstod, at naar det lukker sine Øine, saa seer det Gud".

Men det betyder dog ikke, at Kierkegaard mener, at Gud blot er en indre rørelse, et fantasifoster eller en følelse. At Gud er noget indre, ligger i, at Gud kun er synlig gennem et menneskes forhold til sig selv, når det, idet det forholder sig til sig selv, bliver sig selv så gennemsigtigt, at det bliver opmærksomt på, at det netop ikke er sin egen lykkes smed, men et væsen, der skylder en anden sin tilværelse. Gud er den stemme, vi godt kender, der lyder, når vi taler med os selv. Når vi længes efter styrke og trøst, kærlighed og tilgi-

velse, ro og hvile er Gud den stemme, vi hører i vores indre. Traditionelt hævder både jødedom, kristendom og islam, at Gud er evig og uendelig og som sådan hverken underlagt tidens forandring eller rummets begrænsning, og derfor er han transcendent. Men hvad betyder det? Kierkegaard er ikke særlig interesseret i en definition af Gud, men han er derimod særdeles interesseret i, hvilken betydning Gud har for vores eksistens. Og i, hvad det betyder, at Gud kaldes evig og uendelig. For Kierkegaard at se betyder det, at der er en konstans i tilværelsen. Noget vi altid kan regne med som uforanderligt forbliver det samme, selv om alting ellers forandrer sig. For Kierkegaard er Gud garanten for mening og sammenhæng i en tilværelse, der ellers er kendetegnet ved at være foranderlig og flygtig. Og derfor er vi ikke fordømte til frihed, men vores eksistens er forviklet med selve tilværelsens grundlag. Det mærker vi.

Vi mærker det gennem længslen. Længslen efter mening og sammenhæng. Længslen efter tilgivelse og trøst. Og i selve den længsel bor Gud. Som eksisterende stræber vi ud over sig os selv, mod fremtiden, mod lyset, mod kærligheden og hvilen og i den stræben, der er båret af vores grundlæggende længsel, mødes vi ikke af tomrum eller en fordømt frihed. Der møder vi Gud "thi i selve Længselen er det Evige, ligesom Gud er i den Sorg, som er efter ham". ■

Finn Thorbjørn Hansen

professor i Anvendt Filosofi, Aalborg Universitet

At leve et sjælfuldt liv i lyset af coronaen

En af de overraskende nyheder i marts 2020, da coronaen havde fået tag i de norditalienske byer, var, at vandet i Venedig var blevet klart. Udgangsforbuddet havde betydet, at der var kommet ro og en større renhed i vandet, så stimer af fisk kom til i kanaler og havne. Satellitfotos af Norditalien viste desuden, at luftforureningen over de italienske byer på kort tid var formindsket dramatisk. Også på globalt plan har coronaen skabt en be-

samlingsborgere været en ubehagelig-
hed, ja endda en angstprovokerende
oplevelse. For andre gav det pludselig
luft, som kom man med ét til sig selv
igen – sjælelig set.

På forsiden af "Berlingske Tidende" den 9. april 2020, da coronaen for alvor havde lukket Danmark ned, kunne man se en præst, der talte om, at coronaen måske vil få os moderne mennesker til at genopdage visse sjælelige dyder, som vi ellers har mistet i en

så vidt vi kan, er 'det store livs- og verdenshåb'. Det store livs- og verdenshåb adskiller sig fra det almindelige håb (når vi håber på noget) ved, at her er der egentlig ikke noget bestemt og begrundeligt, som vi håber på. Livs- og verdenshåbet er ubestemmeligt og uudgrundeligt. Ikke desto mindre er dette håb, som det hvide altomfattende usynlige lys, der gør verden og vores liv synligt, farverigt og muligt for os. Livs- og verdenshåbet er en grundlæggende eksistentiel grundstemning. Det almindelige og effektive projekt menneske lægger ikke mærke til dette bagvedliggende og altomfattende livs- og verdenshåb. Men det er blevet mere synligt under coronaen. Eller, måske er det bedre at sige: Under coronaen er der her og der opstået såkaldte "eksistentielle vinduer", hvor dette håb – eller manglen på samme (derfor denne rastløshed) – er blevet tydeligere. Disse eksistentielle vinduer er der for en kort stund. Da står verden ejendommeligt frem og bliver levende og 'talende' på en gåde- og underfuld måde. Som præsten, der blev stille og lyttende, da han havde tiden til at se duen bygge rede. Det er skrøbelige og delikate værenøjeblikke eller værenåbninger, som let kan lukke til og forsvinde igen, hvis mennesket bliver for villende og bemestrende og er i 'gøre-mode'.

Måske kan man i grunden først virkelig forundres og være i en ægte undren, hvis man står i et elskende, troende og håbende forhold til livet og dem og det, vi har kært?

mærkelsesværdig forbedring af klodens CO₂-tilstand. Med nedlukningen af de moderne hastigheds- og optimerings-samfund fulgte i kølvandet af coronaen en renere og mere bæredygtig verden.

Coronaen ændrede vores livsform

Coronaen har på mange måder været som en kold tyrker for hastighedssamfundet og 'projekt-mennesket', der normalt har kalenderen fyldt af foretagsomhed og gøremål. Med ét blev denne form for liv besværliggjort. Folk skulle blive hjemme, og nærmest 'stå stille', som nogle beskrev det. Det har for en del af hastighedssamfundets tro

fortravlet hverdag. Som han siger i interviewet: "For første gang i mit liv har jeg fulgt en due, som er ved at bygge rede i et af træerne i haven. Set den flyve frem og tilbage med kviste, som den lægger til rette, og så tilbage igen efter en ny. Den glæde over helt enkle ting vil måske vise sig at være den gode side af al den her elendighed."

Uden håb bliver vi eksistentielt rastløse

Jeg skrev den 11. juli 2020 en kronik i "Kristeligt Dagblad" under overskriften "Uden håbet bliver vi eksistentielt rastløse", hvori jeg fremhævede, at hvad vi særligt må passe på og varsomt dyrke,

"Thin places"

De eksistentielle vinduer er som de "thin places", som de gamle keltiske

druider kaldte deres særlige religiøse eller spirituelle steder, som fx ved et gammelt egetræ, en stille skovsø eller klippeudspring, eller i rituelle situationer, hvor det hellige og det menneskelige lige netop synes at mødes, at berøre hinanden for et kort øjeblik.

I kronikken knytter jeg dette livs- og verdenshåb til vores forundringssans og evne til grundlæggende at undre os. Det er sansen for det underfulde midt i hverdagen og arbejdslivet, der giver os adgang til dette håb og disse "thin places". Som jeg skriver: "Det er nemlig ikke, hvad vi mennesker vil og kan, der bærer håbet, men hvad der tilstrømmer os af meningsfuldhed, hvis blot vi lærer at se det underfulde i den konkrete og nære hverdag og i fællesskab. Og fællessang, tænksom lyrik, kunsten og kulturen, filosofien og religionen, kan – som vi har set under coronakrisen – også være kilder til at kalde folk til dåd og håb."

At kunne finde "the thin places", disse værensåbninger, i vores dagligdag, tror jeg coronaen har givet mange en større sans for nu. Det giver mig håb. Coronaen har ikke kun skabt det klare vand i Venedig og en opfordring til at leve et mere bæredygtigt 'slow living'-samfund. Coronaen har også givet os hints om, hvad det vil sige at leve mere 'væredygtigt'.

En kollega fra Aalborg Universitet fortalte mig, at hun en morgen under corona i foråret var gået igennem deres lille fælles park i det bykompleks, hun bor i. Her havde hun mødt en ung far med sit lille barn i en barnevogn. Faderen sad med sin guitar og spillede og sang for sit barn. En uge efter går hun igennem samme sted, og nu ser hun til sin overraskelse, at den unge far nu sidder og spiller guitar med en højttaler og synger for hele bykomplekset. Og ude på altanerne sad folk og sang med. Det ville aldrig have været sket på denne måde før corona. Det giver håb, livshåb. Og der er rigtig mange andre eksempler fra corona-tiden på 'væredygtige mennesker' og 'væredygtige fællesskaber'. Det giver håb, og en fornyet tro på og en kærlighed til det gode i mennesket og verden!

Forbindelse til sjælens og håbets grundvand

Jeg sluttede i øvrigt kronikken med at

skrive at: "I denne pause [corona-krisen] har vi chancen for at komme i takt med livet igen, så vores hjerterødder så at sige igen kan få forbindelse til sjælens og håbets grundvand." Kronikken affødte en del spørgsmål, opdagede jeg. Eksempelvis: "Hvorfor er sansen for det underfulde vigtig for os at have med os gennem livet?" "Hvor og hvordan finder vi (igen) det store lovs- og

og være i en ægte undren, hvis man står i et elskende, troende og håbende forhold til livet og dem og det, vi har kært?

I antologien "Kampen om lykke" med redaktørerne Svend Brinkmann og Alfred Sköld, der udkom samtidig med min kronik i juli, har jeg uddybet, hvorfor et sjælfuld liv – og endda et lykkeligt liv – er tæt knyttet til en for-

Der er rigtig mange eksempler fra corona-tiden på 'væredygtige mennesker' og 'væredygtige fællesskaber'. Det giver håb, og en fornyet tro på og en kærlighed til det gode i mennesket og verden! Her er en tegning af en regnbue, som mange børn over hele verden satte i vinduet for at symbolisere, at alting nok skal blive godt igen.

verdenshåb?" "Hvad er mere præcist 'sjælens og håbets grundvand'?" og "Hvorfor kan fællessang, tænksom lyrik, kunst og kultur, filosofi og religion" være steder, der gør os seende overfor det underfulde?"

Søren Kierkegaard skriver i "Christelige Taler": "Er der noget man i disse tider har glemt, så er det at forundre sig, derfor også at tro, at håbe og at elske". Er det ikke ejendommeligt, at menneskets forundrings- og undrings-sans synes at være en forudsætning for at kunne tro, håbe og elske? Og måske går det også den anden vej. Måske kan man i grunden først virkelig forundres

øget forundrings- og undrings-sans. I forundringen og undringen bringes vi til en metafysisk og måske også religiøs eller spirituel erfaring (en transcendent-erfaring), der kalder på vores opmærksomhed og handling. Filosofi, kunst, fællessang og religiøse riter kan give os et apofatisk eller anateistisk gehør, en musikalitet, for denne erfaring. Når mennesket står i resonans med en sådan erfaring, føler det sig hjemme i verden. Som Martin A. Hansen skriver i romanen "Løgneren": "Ja, har vi flygtige Sjæle blivende Sted andet end i de Øjeblikke, da man undres over det, der er til?" ■

Tommy Kjær Lassen

ph.d. i ledelsesfilosofi og ekstern lektor på
Copenhagen Business School

Velkommen til det eksistentielle lederskab

Livets eksistentielle spørgsmål trænger sig på i det moderne arbejdsliv mere end nogen sinde før. Og for den moderne leder udgør det en dobbelt udfordring: Dels må hun i stigende grad forholde sig til medarbejdernes eksistentielle spørgsmål i livet, og dels må hun værne om sit eget eksistentielle velbefindende.

Eksistens handler om den måde, vi træder frem i livet på. Modgrebet til eksistens er essens. Essens er menneskets faktuelle 'data' som f.eks. køn, alder, anciennitet, kompetencer, personlighedstypologi med videre. Eksistens vedrører derimod menneskets subjektive måde at forholde sig til livet på og knytter sig til begreber som intention, ansvar, vilje, valg og karakter.

Den eksistentielle dimension handler om den måde, man så at sige flytter ind i sit liv og gør det til sit eget. Ifølge de store eksistensfilosoffer, er det væsentlige i livet slet ikke menneskets 'hvad', men derimod dets 'hvordan'. Det væsentlige er ikke, hvad man er i officiel forstand, men hvordan man vælger at være det på sin egen konkrete facon.

Imens essens omfatter alt det, man så at sige kan skrive ind i et CV, handler eksistensdimensionen om nogle mere dybe spørgsmål som, hvad man egentlig vil med sit liv, hvordan man forstår sig selv, og hvad man drømmer om. Eksistens handler om, hvilke værdier man har, og hvordan man finder mening i hverdagen.

Ifølge eksistensfilosofiens fader, Søren Kierkegaard, gælder det for mennesket, at det i de afgørende spørgsmål i livet ofte må beslutte sig for noget uden altid på forhånd at kunne vide,

hvad der er rigtigt. Vi forstår livet baglæns, skrev han, men opgaven er i virkeligheden at leve det forlæns. Det vil sige leve det med et åbent og nysgerrigt sind og uden altid at have vished for udfaldet af de valg, man træffer. Eksistensopgaven handler om at vælge i

og hæderkronede institutioner som kirke, kongehus og fagforening har ikke den samme normative indflydelse på menneskers identitetsdannelse. Individet er i dag stillet langt mere frit til selv at forme og danne sig sin egen eksistens.

Den eksistentielle leder skal ikke skrue ned for det menneskelige, men i stedet sikre gode og sunde betingelser for det personlige nærvær og det eksistentielle engagement i det daglige arbejdsliv.

livet. Det handler om at leve et liv med mere lidenskab, intention og vilje, argumenterede Kierkegaard.

I vor tids senmoderne samfund synes de eksistentielle spørgsmål at være mere påtrængende end nogensinde før. Dette skyldes blandt andet, at udviklingen i samfundet ikke længere på samme måde følger en fælles struktur, men er en langt mere flydende og elastisk proces. Og det samme gælder for individets identitetsdannelse, der på mange måder er blevet mere kompleks. Identitet er i dag en langt mere formbar størrelse. Traditionens stærke grundfortællinger dominerer ikke på samme måde,

Bagsiden af tidens bløde ledelsesmagt

På godt og ondt er individets identitetsdannelse flyttet med ind i det professionelle arbejdsliv. I dag skal arbejdspladsen ikke kun levere en lønindtægt, men i stigende grad også en identitetsmulighed. Job og karriere synes i dag at spille en vigtigere rolle for identitetsdannelsen end tidligere, og derfor ser vi, at skellet mellem person og profession udviskes mere og mere. Ønsket om selv at være chefdesigner i eget liv gør sig også gældende mellem 8 og 16. Individets personlige jagt efter identitet, betydning og me-

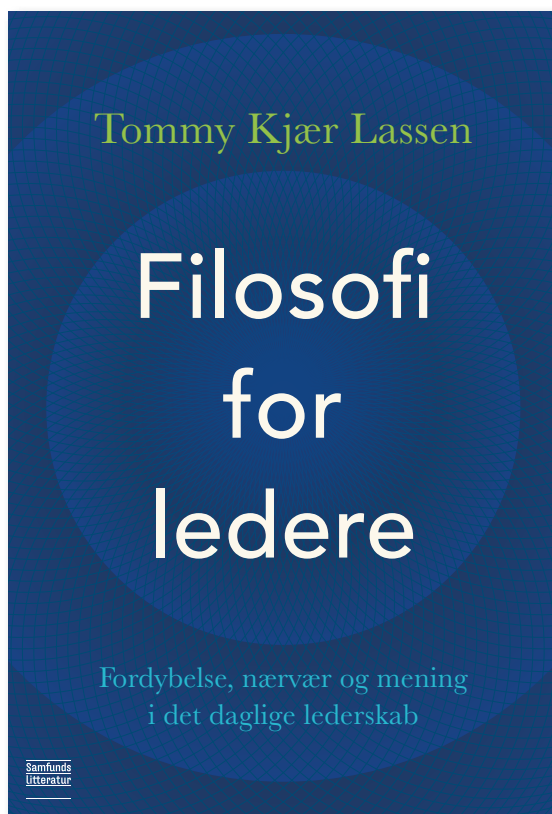
ning smelter i dag sammen med den måde, organisationen skaber værdi på. Virksomhedens vigtigste kapital er ikke længere dens teknologi, bygninger og egenkapital, men derimod det kreative engagement, der gemmer sig i medarbejderens indre.

I forhold til arbejdsetik er vi gået fra at skulle til at ville. Tidligere tiders pligtmoral er blevet erstattet af en mere lystbetonet arbejdsmoral. Derfor ser vi også en forandring af ledelsesbegrebet, der er gået fra en klassisk autoritær tilgang med kontrol- og kommandoleddelse, til en mere autoritativ tilgang, der er uddelegerende, dialogisk og samskabende i sin grundform. F.eks. kommer den moderne leder i dag ikke langt med at trække på kortet med retten til at lede. I stedet må hun invitere til følgeskab og lede gennem værdier, formål og bløde ledelsesværktøjer som coaching og medarbejderudviklingssamtaler.

Individet i det senmoderne arbejdsliv har sig selv med på jobbet på en langt mere gennemgribende og formbar måde end tidligere. Medarbejderen må hele tiden aktivere sit indre potentiale og stille sine følelser, lidenskaber og værdier til rådighed for virksomhedens værdiskabelse.

Men hele denne bløde og kommunikative tilgang til ledelse har også en alvorlig bagside. Uklare forventninger og grænseløse muligheder kan let føre til en alvorlig stresssituation for den enkelte medarbejder. Det konstante fokus på det personlige engagement kan let føre til en skadelig selvkritik og skabe en følelse af, at man aldrig helt kan gøre det godt nok. Tidsåndens idealisering af det viljestærke, selvkontrollerende og selvmotiverende menneske gør det ikke lettere. Man kan let komme til at abonnere på et alt for optimistisk arbejdsideal, der i virkeligheden bliver en stigmatisering, fordi man ingen chance har for at leve op til det.

Den moderne leder skal derfor være særlig opmærksom på de negative sider, der knytter sig til det eksistentielle

lederskab. Hun skal være opmærksom på, at hun som leder ofte har direkte adgang til det inderste i medarbejderen, og at denne 'kapitalisering' af menneskets indre kan være meget problematisk. I dag er der ingen 'urorlighedszone' omkring medarbejderens indre, og derfor er der stor risiko for, at tidens præstationskultur kan sætte sig som en grundlæggende fremmedgørelse i individet og føre til en følelse af eksistentiel hjemløshed.

Eksistentiel egenomsorg

Det moderne arbejdsliv skal ikke skrues tilbage til industrisamfundets mekaniske arbejdsliv med faste strukturer og traditionel ledelsesmagt. I stedet skal den moderne leder være meget opmærksom på medarbejdernes eksistentielle engagement, samtidig med at hun værner om sit eget eksistentielle velbefindende.

Metoderne hertil er mange. Grundlæggende handler det om mere refleksion, fordybelse, nærvær, sindsro og nysgerrig undren i hverdagen. Det handler om at kunne leve med, at tingene ikke altid går op. Det handler også om at kunne give slip, af og til lave noget unyttigt og løbende insistere på at have det sjovt imens. Det handler om lavpraktiske ting som at komme ud i det fri, bevæge sig, gøre noget sam-

men, og i det hele taget rette sin opmærksomhed mod tilværelsens ubetingede anliggender. Dvs. alt det i livet, der opleves godt, sandt og skønt i sig selv. Jo mere det professionelle arbejdsliv styres af organisationens præstations- og nytteologikker, jo mere bliver der brug for at insistere på menneskelivets ubetingede livsanliggender.

Den eksistentielle leder skal ikke skrue ned for det menneskelige, men i stedet sikre gode og sunde betingelser for det personlige nærvær og det eksistentielle engagement i det daglige arbejdsliv. Det handler om at give plads til en identitetsdannelse, der også er rundet af andre værdier, end af organisationens stramme resultatkrav. Kongevejen til det eksisten-

tielle lederskab handler grundlæggende om at være grebet af noget, der er større og dybere, og som på den måde kan give modspil til organisationens betingede krav og mål. Det handler om for både leder og medarbejder at finde noget i livet, som man på en eksistentiel måde kan glemme sig selv i. ■

Læs mere om det eksistentielle lederskab i bogen "Filosofi for ledere. Fordybelse, nærvær og mening i det daglige lederskab" Samfundslitteratur 2020.

Tommy Kjær Lassen er ph.d. i ledelsesfilosofi og ekstern lektor på Copenhagen Business School. Han underviser på en række lederuddannelser og driver konsulentvirksomheden StayHuman.dk, der arbejder med eksistentiel og filosofisk inspiration i ledelse og arbejdsliv. Tommy er oprindeligt uddannet cand. theol. og har i en kort årrække arbejdet som præst.

Gerda N. Jessen
domprovst i Aarhus

Paradigmeskifte i folkekirken?

For knap 20 år siden var jeg til bispeeksamen; den samtale en teologisk kandidat skal have med sin biskop inden ordinationen. Jeg husker, at jeg blev spurgt, om der var opgaver, jeg kunne have lyst til at kaste mig over, ud over gudstjenester, begravelser, konfirmander og vielser. Måske havde biskoppen ventet, at jeg ville svare, at jeg gerne ville skrive en doktordisputats, for jeg fornemmede, at han ikke brød sig om mit svar; nemlig at jeg gerne ville undervise minikonfirmander og holde børnegudstjenester. Jeg fik i hvert fald en formaning om, at holde mig til det egentlige i præstegerningen.

Tid til at gøre noget andet?

Mange steder i landet var der allerede på dette tidspunkt masser af kreativt arbejde i gang med forkyndelsen, og selv gik jeg med. Det var sjove og spændende år, hvor vi lavede masser af store events, som mange folk havde glæde af at deltage i. Tiden var til den form for arbejde.

De sidste få år har jeg oplevet en vis form for afmatning. Ikke kun hos mig selv, men også blandt frivillige hjælpere og i den menighed, der tidligere bakkede talstærkt op. Mange steder har spaghettigudstjenesterne haft deres tid; den gruppe forældre, der var pionerer, har nu store børn, og det kan være svært at få de nye forældre med. For 20-30 år siden var events og særarrangementer noget nyt og spændende inden for de fleste sektorer. I dag overgår man hinanden for hele tiden at

finde på noget nyt, større og mere fantastisk, der kan tiltrække folk. Det er ikke bare i kirken, det er sådan, men også mange, mange kulturinstitutioner har den tilgang, og folk flyver fra den ene mere fantastiske oplevelse til den næste. Tiden kalder måske på at gøre noget andet, og når jeg taler med kollegaer og menigheder fornemmer jeg, at et paradigmeskifte er på vej.

Det er tankevækkende, at i vores fine land, der går for at være et af verdens lykkeligste, lider hver 4. voksne af stress, angst, lavt selvværd eller depression. Det kan der være mange forklaringer på, men én kan være, at de opgaver, vi skal løse i løbet af en dag eller en uge til stadighed vokser. Umærkeligt, men dog sikkert, er det som om en usynlig fod til stadighed trykker på tilværelsens speeder, sådan at antallet af møder, mails, opringninger, forpligtelser, events bare accelererer, uden vi lægger mærke til det. Indtil den dag, der pludselig trykkes på bremsen, som der er blevet det under coronakrisen, eller som hvis man selv går ned med stress.

Vi skal blive dygtigere til at give de eksistencielle udfordringer et kristent svar, sådan at vi ikke udelukkende overlader folk i livets svære tider i psykologernes og terapeuternes hænder. Vi har som kristen kirke så meget at byde på.

ringes på, men én kan være, at de opgaver, vi skal løse i løbet af en dag eller en uge til stadighed vokser. Umærkeligt, men dog sikkert, er det som om en usynlig fod til stadighed trykker på tilværelsens speeder, sådan at antallet af møder, mails, opringninger, forpligtelser, events bare accelererer, uden vi lægger mærke til det. Indtil den dag, der pludselig trykkes på bremsen, som der er blevet det under coronakrisen, eller som hvis man selv går ned med stress.

Kirken skal ikke overbyde sig selv med store events

Flere og flere menigheder bliver opmærksomme på, at vi som kirke skal passe på ikke at komme til at bidrage til accelerationen. Vi skal stadig holde meningsfulde børnegudstjenester og lave godt og kvalificeret sognearbejde, men vi skal ikke ustandseligt overbyde os selv, for at det kan blive større og flottere. Vi skal have modet til som kirke at lukke aktiviteter, der ikke længere samler så mange deltagere som tidligere, og ikke straks i stedet føle en bydende nødvendighed for at sætte noget andet i

stedet. I stedet skal vi turde svare på tidens søgen efter ro, nærvær og fordybelse. Og vi skal til stedse blive dygtigere til at give de eksistencielle udfordringer et kristent svar, sådan at vi ikke udelukkende overlader folk i livets svære tider i psykologernes og terapeuternes hænder. Vi har som kristen kirke så meget at byde på.

Derfor er det nødvendigt, at vi holder korte og kun nødvendige møder og sænker tempoet i mailstrømmen, sådan at der bliver tid til noget så gammeldags

Kirken er ikke længere "den fjerne kirke", som den blev døbt i 1990'erne, men en nærværende kirke, der er synlig og til stede, der hvor folk er, og som taler Guds fred ind i urolige sind.

Foto: Michael Rønne Rasmussen

som nærvær. Så får præsten tid til husbesøg, og menighedsrådsmedlemmer og frivillige kan bruge mere tid på at være tilstede ved kirkekaffen og i sognegården som gode samtalepartnere.

Oplivning af den klassiske morgensang

Mens store dele af vores samfund i foråret i år var lukket ned på grund af coronakrisen, sang jeg sammen med tusindvis af andre danskere og med Phillip Faber hver morgen. Jeg var med til det hele; strakte min morgendovne krop, rystede hænder og fødder, skar underlige ansigter og foretog "de populære hofterulninger", som Faber sagde. Min teenagedatter kom sommetider forbi og rystede på hovedet af mig, men jeg elskede at synge morgensalmer og sange fra Højskolesangbogen sammen med ham. Der var ikke noget smart eller nyt over det, Faber gjorde. Det mindede mest af alt om den morgensang, der var en selvfølge, da jeg som barn gik i skole, og det er dejligt, at morgensangen i radioen nu

er blevet permanent, og at skoleklasser med mange børn og unge synger med. Selv min datter har også indimellem sunget med på en sang. Ganske få dage inde i krisen begyndte Faber på dette enkle koncept, der siden har samlet danskerne uden at det har skullet nytænkes. I bund og grund greb han blot den klassiske morgensang. Det er stadig enkelt, af høj kvalitet, men det er meningsgivende i en coronakrise, og samtidig giver sangen den ro og nærvær, som mange af os mangler.

Morgensangen i radioen er et billede på det paradigmeskifte, som jeg tror er på vej i vores samfund generelt, og som jeg også mærker i folkekirken. Interessen er ikke mere så meget omkring det, jeg oplevede som ung præst; at vi skulle lave flotte og store events, men at man vil gribe tilbage til gamle dyder og skabe ro og nærvær, og at vi som kirke kan være der for de mange, der har det svært med tilværelsen.

Alle har brug for at blive set

Alle mennesker har brug for at blive

set. De mange millioner opslag på de sociale medier af unge pigers trutmundede, og vi lidt ældres nybyggede terrasser og maratonløb er alt sammen udtryk for det samme: Vi vil ses. Men de sociale medier er kun en ringe erstatning for at blive set i det virkelige liv. Men i et stadigt accelererende liv tager vi os ikke tid til at se andre, som de virkelig er. Vi kan flygtigt spørge: "Går det godt?", og pligtskyldigt lyder svaret "Det går godt", hvorefter der bliver lukket ned for yderligere samtale, og vi haster afsted til det næste.

For ikke længe siden holdt jeg et foredrag i en sognegård, hvor jeg oplevede en yngre dame, der øjensynligt ikke var vant til at komme i sognegården, var dukket op for at høre mit foredrag. Hun satte sig på en plads i nærheden af mig. Ikke længe efter kom en ældre dame, der åbenbart var fast bruger af sognegården. Hendes velkomsthilsen til den yngre dame var, at denne havde taget den ældre dames plads. Jeg tror ikke den yngre dame deltager i sognearrangementet igen, for hun blev ikke set af andet end et anklagende blik.

Men jeg ser, at et paradigmeskifte er på vej i folkekirken. Mange steder har man skruet ned for tempoet og giver nu i stedet opmærksomhed og ser mennesker, der lever på randen af, hvad man kan bære i tilværelsens ulidelige acceleration. Der skabes rum for eksistensamtalen og liturgiske sammenhænge, hvor Guds nærvær gøres tydelig. Man bygger bro ud til samfundet omkring os, og den diakonale indsats rækkes mange steder også til almindelige mennesker, der kender til, at livet kan gøre ondt. Kirken er ikke længere "den fjerne kirke", som den blev døbt i 1990'erne, men en nærværende kirke, der er synlig og til stede, der hvor folk er, og som taler Guds fred ind i urolige sind. ■

Bodil Lodberg

underviser på Diakonhøjskolen i Aarhus

Eksistensen i det diakonale arbejde

Ordet diakoni bruges ofte til at betegne kirkeligt socialt arbejde. I Danmark varetages denne sociale indsats dels af landsdækkende organisationer, dels af lokale menigheder og kirker.

De fleste diakonale organisationer har rødder i de kirkelige vækkelser fra slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede. Det er folkekirkelige organisationer som Blå Kors, De Samvirkende Menighedsplejer, Jysk Børneforsorg/Fredehjem, Kirkens Korshær, KFUMs sociale arbejde, KFUKs sociale arbejde, Kofoeds skole, Danske Diakonhjem, Folkekirkens

rer besøgstjeneste, aflastningstjenester, sorggrupper, grupper for skilsmissebørn, arbejdsfællesskaber omkring basarer, genbrugsarbejde eller opsøgende hjælpearbejde, julehjælp osv. Mange sogne har i de senere år sat fokus på det diakonale arbejde, oprettet diakoniudvalg, og flere stifter har ansat diakonipræster, som har til opgave at udvikle menighedernes diakonale tiltag. Spørgsmålet i denne artikel er så, hvilken plads det eksistentielle har i det diakonale arbejde, og hvor de eksistentielle samtaler får rum? Det kræver en indkredsning af, hvad der menes med eksistens og det eksistentielle.

vores forståelse af, hvad eksistens er. En religiøs og eksistentiel tænker som Søren Kierkegaard har også medvirket til at definere eksistensen i filosofiske og personlige kategorier. Så ofte når vi henviser til "det eksistentielle" handler det om individuelle, personlige og åndelige temaer.

I bogen "Gud er ikke kristen" udfordrer den tidligere sydafrikanske ærkebiskop Desmond Tutu denne individuelle forståelse af mennesket som en selvmodsigelse og præsenterer i stedet begrebet ubuntu. "Ubuntu er kernen i det at være menneske. Det udtrykker, hvordan min menneskelighed er uløseligt bundet sammen med din. Den siger ikke med Descartes: "Jeg tænker, derfor er jeg," men snarere: "Jeg er, fordi jeg hører til." Jeg har brug for andre mennesker for at være menneske. Det fuldstændigt selvtilstrækkelige menneske er noget mindre end menneskeligt. (...) Vi er skabt til at være i et netværk af relationer, til en indbyrdes afhængighed med vore medmennesker, med resten af skaberværket".

Tutu henviser til et udtryk fra sit eget sprog xhosa, som kan oversættes: "Et menneske er et menneske gennem andre mennesker". Vi har brug for andre mennesker til at lære os, hvordan vi skal være mennesker, for ingen af os kommer færdigt dannede ind i verden. Vi ville ikke vide, hvordan vi skulle tale, gå, tænke og spise, hvis ikke vi lærte det af andre mennesker. For os er det enkeltstående menneske en selvmodsigelse."

Det diakonale arbejde må til stadighed være med til at fastholde og udvikle et sprog for det kristne flerfoldige menneskesyn. Nemlig at til den menneskelige eksistens knytter sig både fysiske, psykiske, sociale, kulturelle og åndelige behov, og at vi som enkeltindivider ved os afhængige og forbundne med andre mennesker og verden omkring os.

Nødhjælp, men også tilknyttet kirker som f.eks. Frelsens Hær og den katolske Caritas. I takt med velfærdssamfundets udbygning er organisationernes indsatser blevet specialiserede. De fleste diakonale organisationer har tilbud om samtaler af forskellig art integreret i deres arbejde.

Mange lokale menigheder organise-

Jeg tænker altså er jeg

Den franske filosof Rene Descartes udfoldede i 1637 sætningen: Jeg tænker altså er jeg (på latin: cogito ergo sum). Det er tankevirksomheden, som bekræfter min individuelle væren. Den vægtlægning på såvel det individuelle som det kognitive har præget vore vestlige samfund og præger stadig

Foto: Jysk Børneforsorg

Desmond Tutus understregning af menneskers indbyrdes afhængighed og forbundethed peger hen på den forståelse af mennesket, som også findes i kristendommen, og som spiller en vigtig rolle i det diakonale arbejde.

Næstens nød bestemmer hjælpens art

Noget af det, som kendetegner et diakonalt menneskesyn, er, at det tager afsæt i menneskelivet i hele dets fylde og er optaget af at værne om det hele menneske. Et helt menneske rummer både ånd, sjæl og krop, men kan ikke forstås løse fra sin sociale og kulturelle kontekst. Derfor er det en udfordring i det diakonale arbejde at tilgode mennesker i deres helhed. Den tidligere chef for Kirkens Korshær, Haldor Hald brugte udtrykket: Næstens nød bestemmer hjælpens art. Den akutte hjælp har oftest bestået i mad, tøj og et sted at sove. Men omsorgen for det hele menneske må også involvere både langsigtede indsatser, hjælp til selvhjælp og inklusion i fællesskaber. Har denne omsorgsforståelse ikke også med det eksistentielle at gøre?

En af de udfordringer, som meget diakonalt arbejde står med, er menneskers oplevelse af meningsløshed pga. ensomhed, eksklusion og marginalisering. Hvilken form for hjælp kalder det på? Samtaler med et andet menneske kan være en hjælp og praktiseres hos mange af de ovennævnte diakonale organisationer. Men individuelle samtaler vil ikke nødvendigvis lede videre til andre sociale sammenhænge,

derfor har mange ”eksistentielle indsatser” i det diakonale arbejde form som sociale væresteder, selvhjælpsgrupper, netværksinitiativer. Her kan mennesker opleve at bevæge sig fra at være dem, som har behov for hjælp, til selv at kunne hjælpe nye deltagere ind i et fællesskab.

Jysk Børneforsorg har f.eks. etableret et tiltag, de kalder Husrum. Her tilbydes ensomme unge en social sammenhæng med ret faste rammer, så de kan vide, hvad de går ind til og få mulighed for at øve sig i at få kontakt til andre mennesker f.eks. ved at øve sig i small talk. Kan det forstås som et eksistentielt rum? Det er i hvert fald et forsøg på at afhjælpe den ensomhed, som kan true et menneskes eksistens og i stedet understøtte de unges livsduelighed gennem fællesskaber.

Mange mennesker oplever en stor eksistentiel tilfredsstillelse ved at indgå i arbejdsfællesskaber med andre – gerne med et mellemmenneskeligt formål. Omkring genbrugsarbejdet opstår ofte betydningsfulde netværk af frivillige, hvor den enkelte føler sig set og oplever det meningsfuldt at kunne bidrage til indsamling af midler til sociale og kirkelige formål. I mange sogne findes basarkredse, hvor grupper af kvinder er mødtes gennem årtier og har delt et fællesskab, som kan støtte op, når livet bliver svært, ved sygdom, skilsmisse eller dødsfald. Fællesskaberne kan tilgode omsorgen for det hele menneske – også det eksistentielle og åndelige aspekt – selvom det måske ikke står skrevet nogen steder.

Jysk Børneforsorg har etableret et tiltag, de kalder Husrum. Her tilbydes ensomme unge en social sammenhæng med ret faste rammer, så de kan vide, hvad de går ind til og få mulighed for at øve sig i at få kontakt til andre mennesker f.eks. ved at øve sig i small talk.

Brug for bæredygtige fællesskaber

Det diakonale arbejde er bl.a. inspireret af, at Jesus i Matthæusevangeliet udfordrer os til at tage vare på de nødlidende, syge, fremmede og fængslede, fordi han har identificeret sig med dem. Det har affødt diakoniens klassiske indsatsområder: besøget, gæstfriheden, kollekten og uddannelse af medarbejdere. Indsatsens karakter er afhængig af den konkrete kontekst, og næstens nød bestemmer hjælpens art. Derfor skal det diakonale arbejde kunne rumme menneskers komplekse liv – og den eksistentielle samtale, når det er behovet. Men måske er der i vores tid i højere grad brug for bæredygtige fællesskaber, som mennesker kan blive en del af og finde sig til rette i.

Det diakonale arbejde må til stadighed være med til at fastholde og udvikle et sprog for det kristne flerfoldige menneskesyn. Nemlig at til den menneskelige eksistens knytter sig både fysiske, psykiske, sociale, kulturelle og åndelige behov, og at vi som enkeltindivider ved os afhængige og forbundne med andre mennesker og verden omkring os. ■

Ole Raakjær
sogne- og hospicepræst

Hvorfor skal kirken holde sjælesorgssamtaler?

Sjælesorgen er ikke en specialarbejder

Det enkle svar på spørgsmålet om, hvorfor kirken skal holde sjælesorgssamtaler er, at kirke er sjælesorg. Den almene sjælesorg i gudstjenester, kirkelige handlinger, undervisning og diakoni og den specielle i form af samtalen med præsten på tomandshånd eller online på "Sjælesorg på nettet". Det hele er sjælesorg, omsorg for sjælen, for det levede, for alt det, der hører menneskelivet til. Alt, hvad der sker i kirken, skal ses i sjælesorgens lys, og den er, som den norske professor Tor Johan Grevbo siger et sted, ikke en specialarbejder, men en universalarbejder. Sjælen er i bibelsk forstand netop hele mennesket. Sjælesorgen retter sig derfor også mod det, vi mennesker er fælles om, mod vilkårene i den menneskelige tilværelse. Dens udgangspunkt er, at det, vi særligt konfronteres med, når vi bliver syge, mister eller på anden måde skubbes ud på kanten af livet, ikke er et brud med menneskelivets grundvilkår, men en påmindelse om dem. Afhængigheden, sårbarheden, skrøbeligheden, afmagten og dødeligheden er fælles vilkår. Her er vi alle i samme båd, raske som syge, unge som gamle, børn som voksne, kristne som ikke kristne, præster som lægfolk.

Sjælesorgens fundament er, at vi hverken er alene hjemme i livet eller i døden

På samme tid er sjælesorgen båret af troen på og håbet om, at vi er sat, båret

og grebet af noget, der er større end os selv, af Gud. Sjælesorgen tager på en gang alvorligt, at vi er sårbare, udsatte, skrøbelige og skyldige, og holder håbefuldt fast i, at vi hverken er alene hjemme i livet eller i døden, ja, at vi altid allerede er elsket, som musikeren Peter Bastian har formuleret det. Så skulle man reklamere for sjælesorg, kunne følgende formuleringer måske bruges:

Er sjælesorg noget for dig?

- Har du brug for et øre og et par øjne, et menneske, der kun er interesseret i at finde ud, hvad det er, der plager dig, hvad der tynger, og lytte til dine bekymringer og sorger? En, der har store ører og en lille mund?
- Har du tunge byrder at bære på, som du synes, du ikke kan belaste dine nærmeste med, fordi du nødig vil gøre dem kede af det?
- Oplever du, at når du forsøger at tale med nogen om det svære i dit liv, så forsøger de at trøste dig, give dig gode råd eller fortælle dig, at det var bedre for dig, at du havde nogle andre følelser, end dem du har?
- Kunne det være rart med et menneske, der ikke vil belære dig eller fortælle dig, at du skal tage dig sammen? En, der kan holde ud, at du er vred eller ked af, og ikke vil trøste dig af med det?
- Synes du, at det er uretfærdigt, at du selv eller dine nærmeste er ramt så hårdt?

- Har du overvejelser over, hvad meningen er med det hele?
  - Spekulerer du på, om du har været god nok? Om det svære, der sker i dit liv, er en slags straf?
  - Tænker du på, om der er en Gud? Om der er hjælp at hente?
  - Vil du gerne, at en beder en bøn sammen med dig eller for dig?
  - Kunne det være rart, at en ville tale med dig om ønskerne for din begravelse? Hvor det skal være? Hvad der er vigtigt for dig, og hvad du kunne tænke dig, der skulle synges?
  - En, du kan være helt sikker på, at det, du fortæller, ikke kommer videre eller bliver noteret ned i en journal?
  - En, det ikke koster noget at tale med?
  - Har du brug for en medvandrers på din livsvej?
- Så er sjælesorg noget for dig!

Vil du vide mere, kan du downloade Ole Raakjærs ph.d.-afhandling fra 2019 "Fra frelse til well-being" – Hospitalspræsters tænkning, tro og praksis i en terapeutisk kultur" fra <https://aalborgstift.dk/fra-frelse-til-well-being-en-ph-d-afhandling-fra-hospitalspraest-ole-raakjaer>

Sjælesorg handler ikke om at blive opdraget på

Mon ikke de fleste af os kan svare bekræftende på i hvert fald nogle af spørgsmålene? Særlig når livet er svært, har vi brug for nogen, der vil stille deres øjne og ører til rådighed for os, så vi i det mindste ikke skal bære ensomhedens byrde oven i alle de andre byrder, som livskriser af forskellige slags, alvorlig sygdom, tab og død kan lægge på vores skuldre. Og netop at gøre det uden at ville opdrage på os eller nødvendigvis få os et andet sted hen, end hvor vi er. At vi kan få lov at være nøjagtig ligeså kede af det, sorgfyldte, fortvivlede, vrede og magtesløse, som vi er, uden at blive trøstet af med det.

Jamen, kunne man måske tænke, kunne man ikke ligeså godt og måske endda bedre tale med en psykolog? Der er naturligvis ikke noget i vejen med at tale med en psykolog. Der kan man som regel hente god hjælp. Men det kan i dag være vanskeligt at finde steder, rum og mennesker, hvor der ikke eksplicit eller implicit er en forventning om, at vi skal forbedre os, udvikle os og ændre os. Blive den bedste udgave af os selv.

Den terapeutiske kultur

Sociologer taler om, at vi lever i en terapeutisk kultur. Dvs. en kultur, hvor psykologisk sprog og psykologiske tænke måder er blevet så almindelige, at vi er holdt op med at tænke på dem som psykologiske. Psykologien er kulturens slang, det er det sprog, vi bruger, når vi skal tale om identitet og mening. Prøv bare at tænke på formuleringer som at "arbejde med sig selv", "realisere sig selv", "udvikle sig selv", "finde sit indre barn", "få øget selvværd", "frisætte sine indre potentialer", "bearbejde sin sorg". De er gået ind i vores dagligsprog. Men pointen er, at de ikke er værdifrie. De er ikke neutrale beskrivelser af mennesket, men rummer forståelser, som mere eller mindre kan tvinge os til at se på os selv, på andre og på verden på helt bestemte måder. Grundlæggende kan man sige, at denne terapeutiske kultur har en række antagelser, som på kort form kan formuleres om følger:

Foto: Istock.com

- Selvet er i centrum
- Mennesket har uanede muligheder
- Alle problemer er individuelle – også lidelsen
- Mennesket er offer, og skyldfølelse kan afhjælpes
- Mennesket er dømt til selvrealisering.

Disse antagelser er særligt tydelige i selvhjælpslitteraturen, men de kan findes mange andre steder, f.eks. i skolen, på arbejdspladsen, i børneopdragelsen, i parforholdet og i medierne. Dvs. både som samfundets forventninger til os og vores forventninger til os selv. Der skal ikke meget fantasi til at se, at disse antagelser let kommer til at overbetone den enkeltes ansvar. Man er selv skyld i sine fiaskoer, ligesom man kun har sig selv at takke for sine succeser. Alt forstås individuelt. Hvis noget er galt, er det ens egen skyld. Man kan nok forandre alt, hvis bare man er parat til at sætte nok ind på det, men man er til gengæld helt "alene hjemme". Lidelsen er en individuel fejl. Vi bliver syge, fordi vi ikke har spist sundt nok eller motioneret for lidt. Vi er arbejdsløse, fordi vi ikke er gode nok til at skrive ansøgninger eller for dårlige til at sælge os selv.

Den sjælesørgeriske samtale er et asyl

Det er ind i denne terapeutiske kultur,

Den sjælesørgeriske samtale tilbyder et rum, hvor tingene må være, som de er, og hvor man kan føle sig set, hørt og mødt. Et rum, hvor der er plads til afmagten, meningsløsheden, skylden og lidelsen, og hvor man kan få døden i tale; et asyl eller fristed for alle de mere eller mindre tydelige krav om at skulle magte, kontrollere, udvikle og finde mening.

at den sjælesørgeriske samtale tilbyder et andet rum. Et rum, hvor tingene må være, som de er, og hvor man kan føle sig set, hørt og mødt. Et rum, hvor der er plads til afmagten, meningsløsheden, skylden og lidelsen, og hvor man kan få døden i tale; et asyl eller fristed for alle de mere eller mindre tydelige krav om at skulle magte, kontrollere, udvikle og finde mening. Et rum, hvor der altid er en tredje instans. Vi er ikke alene hjemme. Sjælesorg er netop det, der mangler, sådan som Grundtvig formulerer det i Den Danske Salmebog nr. 294:

*"Sjælesørger fra det høje,
hold med os et vågent øje,
vogt de små for falk og høg!
Væk de dorske, styrk de svage,
tugt de trygge, trøst de spage,
gør os daglig husbesøg!"*

Kirke er sjælesorg! ■

Lotte Lyngby

sognepræst i Sønderholm og Frejlev Sogne ved Aalborg
og forfatter til bøger om henholdsvis stress og moderskab

Samtaler om det store midt i det små

”Far døde i nat”. Sådan sagde han, nabodrengen, en morgen for flere årtier siden, da jeg stod for enden af vores vej og ventede på at følges med hans lillesøster i skole. Den her morgen var det storebror, der kom først, han stoppede kort op og sagde den sætning, jeg aldrig siden har glemt – og så cyklede han ellers videre. Jeg husker ikke, om den skolepige, jeg dengang var, fik sagt noget retur til drengen og søsteren, men situationen springer frem i min erindring som en klar og tydelig erfaring af, hvordan der midt i hverdagen,

indenfor sognegrænsen, og selv om der er landbrug og marker i Sønderholm sogn, så går der alligevel også herfra bybus ind til storbyens centrum. Dertil kommer, at der ikke noget sted i vores kirkeblad annonceres med rum for eksistentielle samtaler. Vi har hverken eksistenslaboratorium eller eksistensløb på menuen. Vi har et helt almindeligt kirkeliv, hvor vi holder gudstjenester og begravelser og et væld af dåb. Vi har koncerter og sogneaftener, som vi godt nok mener handler om eksistensen og det at være

opstår. Den slags åbninger kan dukke op de mest uventede steder, og årsagen behøver ikke at være lige så dramatisk som det, at en far er død. I det liv, vi har med hinanden, som præst og menighed, som kirkegængere, som medmennesker, der finder lignende åbninger hele tiden sted – og i de åbninger opstår rummet for en samtale om eksistensen spontant og helt af sig selv. Det vil jeg gerne skrive om. Det spontane kræver nemlig noget særligt af os. Det spontane kræver vores nærvær.

Hvad enten det er i kirken eller i Rema, at øjeblikke med åbninger krydser vores vej, må vi forsøge at finde modet til at være nærværende til stede, ansigt til ansigt.

midt i det forudsigelige, helt uforudsigeligt pludselig springer møder frem, hvor store ord som død og liv og tro og eksistens og mening bliver nærværende og helt aktuelle.

Spontane samtaler om eksistens

Jeg vægrede mig først ved at skulle skrive den her artikel. Den skulle handle om ”rum for de gode eksistentielle samtaler på landet”, stod der i opdraget. Det synes jeg umiddelbart ikke, at jeg er den rette til at skrive om. Sønderholm og Frejlev, hvor jeg er præst, er ikke ”rigtigt” på landet, Frejlev har byskiltet til Aalborg stående

menneske. Vi har kontakt med mange børn og unge som mini-konfirmander og konfirmander. Men et bevidst fokus på at skabe rum for samtaler om eksistensen, det har vi ikke haft indtil nu.

Når det så alligevel er endt med, at det er mig, der har skrevet de linjer, du lige nu læser, så skyldes det erindringsglimtet med nabodrengen, hvis far var død om natten. For det er gået op for mig, at det øjeblik, hvor han med sit dødsbudskab kaldte på et møde og et nærvær, blev det første i en meget lang række af lignende øjeblikke, hvor det store lige med ét bryder ind i det små, og muligheden for at være hinanden nær ansigt til ansigt midt i eksistensen

Samtale fordrer nærvær

”Vis mig dit ansigt, før alt er forbi, så er vi begge til stede”, sådan skriver Benny Andersen i digtet ”Mørkets sang”. Når der viser sig en åbning ind til det, der handler om selve det at være menneske med tro og håb og frygt og tvivl, så kræver det nærvær af den, som åbningen vises til. Man skal kende sin besøgstid, når der lukkes et vindue op ind til det, der berører eksistensen. Vi skal lige dér vove og turde at være til stede. Vi skal vise et ansigt, der vil møde den andens, så vi sammen kan blive klogere på det at være i live. Vi skal gribe bolden, når den spilles os.

Når nogen har bestilt en sjælesorgsamtale og kommer til præstens kontor, er dagsordenen sat. Der er både præst og den, der har noget på hjerte, klar over, at vi er sammen om at tale om noget, der har betydning. Der kan man som præst indstille sig på at være nærværende og medlidende og medglædende til stede. Anderledes er det, der

hvor åbningen og muligheden for samtale opstår spontant. Der gælder det om nysgerrigt og åbent at være til stede ansigt til ansigt med den anden lige nu og her, så det, der måske bare begynder som en henkastet bemærkning, får mulighed for at blive til et virkeligt møde. Det udfordrende er, at sådanne spontane møder med og om eksistensen ofte opstår der, hvor vi mindst venter det. I køen i supermarkedet, i pausen i foredraget eller når konfirmanderne skal til at gå, og der er én, der lige bliver tilbage og hjælper med at rydde op.

Samtaler om eksistensen

"Jeg tror ikke, at jeg tror på Gud," sagde sådan en konfirmand en dag. Der var få uger til konfirmationen, det var ikke meget, hun ellers havde sagt på holdet i de måneder, vi efterhånden havde været sammen hver torsdag morgen. Den her dag blev hun tilbage, hun vovede sig frem med det, der fyldte hende, og en samtale om, hvad tro er, og om at også præsten kender til at tvivle, voksede frem af den åbning, hun gav.

"Jeg er så øm i hele skroget i dag, fordi jeg huggede brænde i går. Det får mig til at føle mig gammel," sagde en konfirmandfar, som er lidt oppe i årene, da vi standsede op for at hilse på hinanden udenfor Rema. Der var en sørgmodighed i tonen, som førte til et fælles møde omkring det, at menneskelivet er

endeligt. Vi skal ikke for altid blive ved med at være her. Det talte vi lidt om midt i vrirten af folk på indkøb. "Jeg vil helst blive ved med at være ung", som han sagde. Vi var stille lidt, der på parkeringspladsen. Så sagde han: "Men jeg kan jo heldigvis stadig hugge det brænde." Da vi skiltes, mærkede jeg, at hans håbefuldhed også er min. En dag skal vi dø. Men i dag skal vi leve.

"Min datter arbejder alt for meget," sagde en ældre dame, da vi kom til at sidde ved siden af hinanden til kirkekaffen. Det blev en åbning ind til en lang samtale om bekymring; om det ikke at kunne skåne sine voksne børn for det, der er skidt for dem; om uroen, der kan holde én vågen om natten; om det vilkår det er, at man altid er mor – også når ens datter nærmer sig de 60 år. "Jeg synes, det letter lidt, når jeg beder for hende," sagde den gamle urolige mor. Sammen sad vi der og hvilede os lidt i, at når eksistensen er fuld af bekymring, så er det i det mindste godt at have hænder, der er større end vores at lægge vores uro i. Vi må tro, at Gud bærer med på vores børns liv. Hvad enten de er to år eller 60 år.

Coronatidens udfordringer

Sådanne øjeblikke, hvor der i mødet os imellem opstår åbninger ind til det eksistentielle lag, udfordres som så meget andet af det, som tiden med

coronavirus gør ved vores kirkeliv. Til kirkekaffen står stolene nu så langt fra hinanden, at vi skal tale unaturligt højt for at høre hinanden, og det lægger ikke op til den nære samtale, som så ofte opstod før. I kirkedøren kan vi ikke give hinanden hånd, og jeg mærker, hvad jeg ikke var bevidst om før, at der i håndtrykket opstår et lille, kort tosomhedens rum, hvori ord kan udveksles og nærhed opstå. I håndtrykket kan vi holde hinanden fast så længe, at en sætning kan siges, og et gensvar kan gives. Det giver rum for at dele et lille hjørne af eksistensen.

Hos os er vi så som noget nyt begyndt at indbyde til Eftertænkningensvandring, en fem kilometers gåtur sidst på eftermiddagen. Under åben himmel kan vi følges ad på coronasikker afstand og stadig være fortrolige med hinanden. Det kommer der åbninger og nye samtaler om eksistensen ud af.

Der er liv og livsmod i at vove at dele det med hinanden, der berører eksistensen. Hvad enten det er i kirken eller i Rema, at øjeblikke med åbninger krydser vores vej, må vi forsøge at finde modet til at være nærværende til stede, ansigt til ansigt. Det er i åbningernes øjeblikke, at vi kan dele liv og glæde og smerte med hinanden og få kræfter til at gå videre på vejen. ■

Le Klint

præst i Hørsholm Kirke

Alt hvad vi laver handler om eksistens

At være kirke er at formidle Jesu budskab, som vi finder det i Bibelen. Et budskab, som ikke lige falder os ind, men alligevel har kraft til at forandre vores perspektiv på verden, hinanden og os selv. Egentlig handler alt, hvad vi laver i kirken om eksistens – om at være sammen, om at føle sig udenfor eller selv holde andre udenfor, om at savne, miste eller være jaloux – om at mærke tro, håb og kærlighed.

Bibelen refererer til et helt andet praktisk liv, end det vi lever i dag. Men budskabet er lige så eksistentielt fornyende, som dengang det opstod. Vi kæmper med de samme grundlæggende eksistensspørgsmål, dilemmaer og problemer, som den befolkning Jesus talte til. Hvorfor er jeg her? Hvad er meningen med livet? Hvorfor bliver jeg svigtet? Hvorfor svigter jeg dem, jeg holder af? Hvorfor

I kirken mødes vi og deler tanker om alle disse ting – i gudstjenester af forskelligt tilsnit hører vi Jesu ord forkyndt, vi mærker, vi ikke er alene om de store spørgsmål.

Som i andre store sogne forsøger vi her i Hørsholm Kirke at have en bred palet af tiltag i ugens løb for at kunne møde folk med forskellige behov.

”Ro til tro”

De sidste 9 år har vi haft en fast månedlig aftengudstjeneste, som hedder ”Ro til tro”. ”Ro til tro” handler om et specifikt emne. Det kan f.eks. være sorg, kedsomhed, glæde eller accept. Forud for tjenesten er der en ½ times stille musik, hvor temaet bliver slået an, og deltagerne kan tænde lys og skrive en bøn, som bliver læst op senere. Selve tjenesten består af velkomst, fællessang, tekstlæsninger, stilhed, højtlesning af folks bønner efterfulgt af Sindsrøbbønnen og Fadervor. Bagefter byder vi på te, kaffe og chokolade under orglet, hvor de deltagere, der vil, får snakket med hinanden og med præsten. Tanken med ”Ro til tro” er at tage udgangspunkt i et eksistentielt tema, som folk er optaget af og tale ind i det. Bøtten er så at sige vendt på hovedet på den måde, at ”Ro til tro” er blevet til ud fra et behov, vi har fornemmet hos folk, og så har vi til-

passet gudstjenesten efter det behov. Det handler ikke om at ændre på budskabet, men om, at kirken viser sin relevans ved at tale ind i folks helt almindelige hverdagsliv. Både form og indhold er således anderledes end det, vi kender fra højmesse. Stemningen er uhøjtidelig – ingen præstekjole, ingen prædikestol og ofte velkendte sange og salmer. Forhåbningen er, at folk går hjem med en ny stemning i kroppen og et fornyet perspektiv på nogle af livets udfordringer.

Morgensang

Et nyere tiltag er morgensang i kirken hver onsdag kl. 7.45. Morgensang består af en ældre og en moderne salme, et stykke fra Bibelen 2020 samt Fader- vor og velsignelse. Det er tænkt som et kort optankningssted på vej til dagens gøremål. Ord og musik/fællessang, som forhåbentlig kan tilføje et par nuancer til dagens farver. Der kommer både unge, gamle og forældre med børn. Som øvrige gudstjenester og aktiviteter er også dette et rum til ro og refleksion, en del af det menneskelige samvær og den mellem menneskelige samtale om det til tider svære liv, der skal leves. Med Iben Krogsdals ord er ”kirken et sted, vi helliggænder luften sammen” og mærker, at vi ”sidder lige midt i kærligheden”. ■

føler jeg ingen taknemmelighed, selv om jeg har alt? Hvor finder jeg trøst, når døden har gjort sin entré i mit liv? Og mange andre spørgsmål. Det er spørgsmål, som menneskeheden altid har kæmpet med. Og Jesu svar på disse evigt eksistentielle spørgsmål henvender sig til os alle. De er stadig overraskende relevante, opbyggende og inspirerende.

Camilla Funch og Karen Vinther Ringsmose

hhv. folkeskolelærer, cand.pæd.fil. har tidligere arbejdet som kirkekulturmedarbejder i folkekirken, og cand.pæd.fil. og sognepræst i Rorup og Glim kirker

SamtaleRum - en mulig bro mellem folk og kirke

Bogen "SamtaleRum", som udkom ved Eksistensen i december 2018, præsenterer eksistenssamtalen i folkekirken, som et tilbud til mennesker fra 25-50 år, uanset uddannelsesniveau og kendskab til kristen terminologi. Mennesker midt i livet og arbejdslivet, som indgår i relationer til venner, familie, kollegaer, og som har et kærlighedsliv og i mange tilfælde børn, med alt hvad det tilsammen medfører af tilværelsesspørgsmål. En målgruppe, der efterspørger pauser og tid til eksistentiel refleksion; Åndehuller, vi som folkekirke kan være med til at skabe i form af samtaler, der udfordrer og nærer.

Fire samtalerum

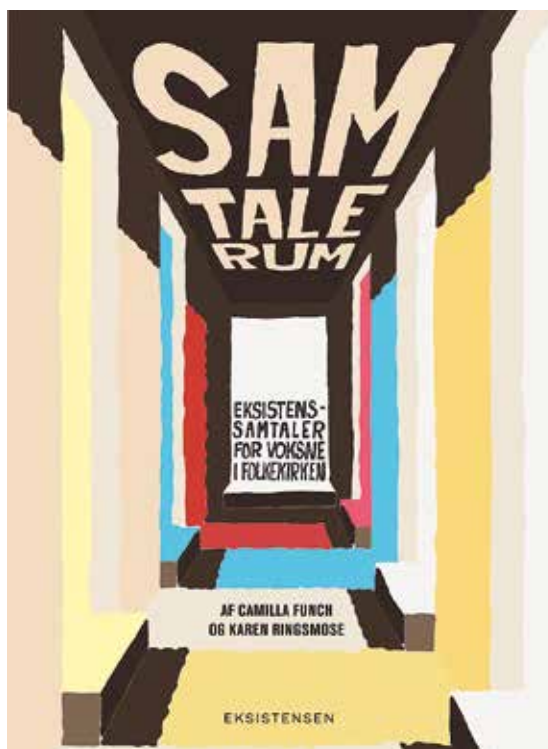
I "SamtaleRum" præsenteres fire samtalerum, som fire indgangsvinkler til at belyse et spørgsmål, der angår et eksistentielt fænomen, eksempelvis "Hvad er i grunden kærlighed?" eller "Hvad er i grunden frihed?". Fremgangsmåden i "SamtaleRum" tager udgangspunkt i små fortællinger fra folks eget liv, der siger noget om det fænomen, der undersøges ex. kærlighed eller frihed. Det altafgørende ved den lille fortælling som eksistenssamtalens afsæt og grundtone er, at den tilgodeser dét 1. personspektiv, som individualiseringen og subjektivering har gjort til en pædagogisk og formidlingsmæssig præmis i dag.

Som sådan er arbejdet med den lille fortælling et udtryk for og en accept af, at deltagerne har en individuel tilværelsesforståelse, tanker, idéer, grundlæggende forestillinger, antagelser og erfaringer af, hvad det gode liv er, som bevidst eller ubevidst kommer til udtryk i deres holdninger, vaner og handlinger – og altså også i deres små fortællinger om det liv, de lever. Den lille fortælling fungerer derfor som en slags katalysator for samtalen om alment menneskelige spørgsmål, og forbinder den enkelte til de andre og til omverden. Samtalen bevæger sig gradvist væk fra det individuelle og subjektive ud mod fælles menneskelig indsigt og visdom, og herved bliver eksistenssamtalen potentielt set etisk og eksistentielt dannende.

Den lille fortælling i samspil med de store fortællinger

Det er en hjørnesten i eksistenssamtalen at bringe den lille fortælling i samspil med store fortællinger, i form af religiøse tekster, poesi, litteratur, billedkunst mv. Hvad siger de store fortællinger om ex. kærlighed og frihed?

Fortællinger er på mange måder det stof, livet væves af, og små og store fortællinger føjer hver på deres måde mening til livet og gør det større. Vi

fortæller om livet for at forstå det. Vi forsøger hele tiden at fortælle hinanden de bedste historier, vi kan fortælle om 'det Sande, det Gode og det Skønne'. Netop derfor ligger der etiske og eksistentielle indsigter gemt i fortællingen. Betingelsen for, at den store fortælling, som kristendommen er, giver mening for mennesker i dag, er for os at se, at den taler ind i deres lille fortælling. Og netop derfor kan eksistenssamtalen, i denne form, være med til at bygge bro mellem folk og kirke. Mellem menneskers levede liv og kristendommen.

Bogen "SamtaleRum" kan bruges som opskrift på, hvordan man kan afholde samtaleaftener, men den kan også bruges som inspiration til samtaler og undervisning i det hele taget. Vores håb er, at den vil inspirere og gøde til gode samtaler rundt omkring i landets kirker.

God samtalelyst! ■

Berit Weigand Berg
udviklingskonsulent i Kirkefondet

DET KAN DU TRO vi taler om

Hvor gør man hen, hvis man som ung gerne vil tale om savn, skuffelser og udfordringer, men også tro, håb og kærlighed? God konfirmandundervisning kan noget. Sorggrupper kan noget andet. Men folkekirken har ikke mange tilbud til de unge, der har lyst til en samtale om livets store og små spørgsmål.

Hvor kommer snegle fra? Hvordan kommer mælken ind i kartonen? Hvor blinker stjernerne? Sådanne spørgsmål lyde. Skal du dø en dag, mor? Og hvem skal så passe på mig, når det sker? Mange forældre oplever, at deres børn stiller en uendelig række af spørgsmål, og har en klar forventning om, at det kan voksne let svare på. Vi kommer ofte til kort og aner ikke, hvad vi skal svare. Men mange børn bevarer længe en overbevisning om, at spørgsmål både kan og må stilles, og at der findes et svar på dem.

Denne ligefremme logik findes ikke altid hos den unge. Der er kommet mere på spil, som kan gøre det svært at stille spørgsmål. Man vil ikke fremstå dum eller uvidende. Eller man har spørgsmål om noget, som man ikke kan få sig selv til at tale med sine forældre om. I de tilfælde er der nogen unge, der bruger enten deres venner eller en voksen, de har tillid til. Andre gange bliver svarene fundet på nettet. Enten som noget, man læser sig frem til. Eller som nogen man hører eller ser i alt fra serier til vlogs fx på YouTube. Indimellem handler det for den unge knap så meget om at få svar på sine spørgsmål, som det handler om at blive set og hørt af nogen, der vil forsøge at se livet fra den unges perspektiv.

Kirken dukker sjældent op på listen over steder, hvor de unge kunne finde på at søge efter svar på spørgsmål. Iflg.

en svensk undersøgelse er det i store træk kun de unge, der er vokset op i en kirke-familie, der svarer, at de ser kirken som et sted for samtaler. Det kan hænge sammen med, at kirkeoverhovedet ikke indgår i den verden,

I forbindelse med "Det kan du tro vi taler om" er der udarbejdet en samtaleæske, der dels er et "startkit", hvor man finder forslag til de første seks samtaler, og dels en værktøjskasse med praktiske og gode råd samt billedkort, der kan bruges til at sætte gang i samtalen uanset emne. Æsken indeholder: 68 billedkort, en "pixibog" med vejledning og gode råd, værtsbadges, forslag til seks forskellige samtaler indenfor kategorierne: den forsigtige, den modige og den anderledes samt en tjekliste med bud på, hvad det kan være godt at have styr på, når man byder ind til samtale. Æsken koster 99 kr. og kan bestilles på www.kirkefondet.dk.

Læs også mere på www.kirkefondet.dk/det-kan-du-tro-vi-taler-om.html

de unge orienterer sig imod. Eller at kirke ses som et sted, der først bliver relevant, når det er virkeligt galt, og man er ved at drukne i den store sorg eller den store synd.

De unge er dog mere end blot karakterfikserede festglade forbrugere, eller hvordan de nu fremstilles for tiden. De er ofte også passionerede og har et ønske om at finde steder, hvor de hører til. Dertil kommer, at de forsøger at finde ud af, hvordan deres liv og deres omverden hænger sammen. Men selv om serier og vlogs spiller en væsentlig rolle i deres liv, så er samtalerne tid ikke forbi. Der er stadigvæk samtaler omkring et bål, samtaler på en gåtur og samtaler til langt ud på natten, der sætter spor og gør en forskel.

Kan den gode samtale gøres til et tilbud?

Mange af disse samtaler opstår nærmest spontant og ved et tilfælde. Fordi man kom til at gå ved siden af den rigtige. Eller fordi man fik sunget en særlig sang. Det er muligvis noget af samtalerne natur. Men de har alle brug for et fællesskab af mindst to for at kunne finde sted, mens de fungerer dårligt i store grupper. Og netop det gør, at kirken kan melde sig på banen og måske tilmed fremstå relevant. Med et tilbud om et fællesskab, som man kan blive en del af, hvor det er helt ok blot at være nogle stykker, og hvor der kan tales om alt mellem himmel og jord.

Eksistens og det eksistentielle kan gå hånd i hånd

At skabe en række samtaler for unge, sammen med unge, er en vej at give plads til samtalerne i kirkerne. En anden vej er at finde plads til den enkelte unge i kirkens hverdag. Det er en arbejdsform, som man kan bruge i alle kroge af kirkens liv og bl.a. kan man bruge den med minikonfirmanderne, spejderne, FDF'erne og konfirmanderne. Nemlig at man laver små ad-hoc hold eller mikro-arbejdsfællesskaber. En voksen skal ikke tænde kirkens lys sammen med 20 minikonfirmander, og konfirmanderne skal heller vaske op alene efter spaghettigudstjenesten. Det kan de sådan set sagtens, men det er spild af god samtalechance. En voksen, der har mod til at tale om sin tro og det at gå i kirke og en lille gruppe konfirmander, er det, der skal til, for at den gode samtale kan opstå. Det samme gælder, hvis en lille gruppe får lov til at gå sammen med kirketjeneren, grave- ren osv.

Men hvordan sikrer vi, at det bliver reelt relevant? Netop det har Kirkefon- det, KFUM og KFUK og Viborg Stift arbejdet på at finde ud af. Svaret er på sin vis enkelt, men samtidig en anelse udfordrende. Det kræver nemlig, at vi inddrager de unge i en helt anden grad og i en helt anden rolle end den, de unge har fået som konfirmander. Det handler om at lade de unge være med helt inde i maskinrummet, som vi sagde engang. Og at vi tør stå ved, at småt er godt, når vi taler om samtaler.

I vores projekt har vi lært vigtighe- den af at være med i projektet med samme værdi. Det har ikke været på lige vilkår, fordi der er forskel på at være ansat i en fuldtidsstilling, som studentermedhjælper eller som frivil- lig. Vi har ikke haft de samme opgaver, fordi alle ikke behøver at være helt inde i budgetdetaljer og timestyring. Og vi har forsøgt at lade som om, at vi alle havde samme livserfaring. Vores fokus har været at se hinandens talen- ter og livssituationer som ligeværdige ressourcer. De unge har fx den mest relevante erfaring med at være unge. De har et kæmpe kendskab til de andre unge i lokalområdet. De ved, hvor i byen der er rart at være som ung, og hvor man ikke har lyst til at være. Og de ved, hvad de har lyst til at tale om.

Vi endte med at udarbejde en sam- taleform, der kan bruges alle steder.

Kernen er en lille gruppe af unge, der står som de tydelige værter. Kirken kan være stedet, hvor man mødes, hvis de unge finder det relevant. Andre steder kan være mindst lige så relevante. Præ- sten (eller en anden voksen de har tillid til) spiller en væsentlig rolle, men netop ikke som vært. Den pri- mære opgave for præsten er at finde nogle unge (1,2 måske 3), der vil være med til at begynde med, og der- fra stille sig til rådighed. I opstarten som den, der bryder isen. Hen ad ve- jen, som den, der får de praktiske en- der til at mødes, som de unge ikke selv kan løse. Når de unge har fundet dato, sted og tema for en samtale og har budt inden for, skal præsten delta- ge i samtalen på samme måde, som de andre deltager. Hvis det er relevant for samtalen, kan præsten undervejs fun- gere som "teologisk vidensbank", som de unge kan hente bud på svarmulig- heder fra. En væsentlig opgave ligger i, at præsten skal være til rådighed efter samtalen. Ikke blot et par minutter i døren, men som et tydeligt tilbud om, at man kan blive hængende og få en ekstra kop kaffe, mens man kan tale om minder, tanker, følelser, og hvad samtalen ellers kan have sat i gang i én. Derudover skal præsten samle op på samtaleforløbet sammen med de unge værter, og være til rådighed for dem, mens de planlægger næste gang.

Det handler om at være klar, når de unge opsøger en. Men det kan også handle om at gøre det synligt, hvor man kan finde en plads henne. I Sveri- ge ansætter man i de større bykirker tidligere konfirmander som kirkevær- ter, hvis opgave det er at være tilstede i kirkerummet, mens den er åben. De skal fortælle om kirkerummet og tilby- de kaffe til de besøgende. Eller modta- ge folk, der dukker op i kirken, og hjælpe dem med at finde hen til kirke- kontoret, præster, graverkontoret osv. Men de unge indgår samtidigt i et ar- bejdsfællesskab både med hinanden og med fx præsten, og får dermed adgang til samtaler.

Det kan være, at man kan overveje at ansætte en ung et par timer om ugen i den lokale genbrugsbutik. En, der har brug for en indtægt, men som samti- dig vil have godt at være sammen med nogen. Det er ikke brugt, men det er ikke det samme, som at det ikke kan lade sig gøre. Fem timers arbejde på kirkegården om ugen kan også gøre en verden til forskel for en ung. Eller fire timer om søndagen som kirketjenervi- kar. Det vil ganske givet være en smule mere bøvel, fordi de måske kun kan være ansat i et par måneder eller et års tid, inden de skal videre. Men det kan gøre en verden til forskel for den unge, at have været et sted, hvor man kunne tale om tro, mens man var på arbejde. ■

Finn Thorbjørn Hansen

professor i Anvendt Filosofi, Aalborg Universitet

Om vigtigheden af at finde et eksistentielt forundringsprog – og hvordan man gør det?

Livsoplysende filosofiske praksisser

Jeg skrev tilbage i 2002 en ph.d.-afhandling med titlen ”Det filosofiske liv – et dannelsesideal for eksistenspædagogikken”. Her beskriver jeg forskningsmæssigt, som den første i Norden, hvad ’filosofisk vejledning’ og ’filosofisk praksis’ er, og hvordan det kan bruges inden for voksenpædagogik og livslang læring – ja endda, hvordan denne samtale- og tænkeform, kan være en måde at genoplive den såkaldte eksistenspædagogik, og hvad man i den danske og grundtvigske højskoletradition kalder for livsoplysning eller tilværelsesoplysning.

”Først menneske, kristen så!”, skriver Grundtvig i et digt, og som senere bliver et credo for mange højskolefolk bagefter. Hvilket jo betød for Grundtvig, at man først skulle lære at blive et ordentligt, nærværende og kærligt menneske på denne jord på en munter og virksom måde, inden man slår om sig med store ord om ’det hinsides’, og hvem der er rigtige kristne, og hvem der ikke er. Løgstrup følger op på den grundtvigske tradition med hans særlige erfaringsmetafysik eller ’skabelsteologi’ om man vil, hvor livet selv har indbygget en guddommeligt eller spirituel dimension i sig – noget udsigeligt og forunderligt og dog dybt meningsgivende.

Både Grundtvig og Løgstrup (og også Kierkegaard) kan vel siges at være en slags danske ’forundringsfilosoffer’, foruden at de var så meget andet –

som f.eks. også teologiske tænkere. Løgstrup har i en prædiken vist, hvordan denne ’forundringsfilosofi’ også kan skinne frem under kirkens tag – og naturligvis, har man næsten lyst til at tilføje.

Det er velkendt, at Løgstrup følger Grundtvig, når han så konsekvent tænker ’det forunderlige’ som noget, man både kan vælge at fortolke og forstå teologisk og religiøst (som kristen) eller vælge at fortolke og forstå fænomenologisk og filosofisk (uden at man behøver at være erklæret religiøs eller kristen). Når Løgstrup bedrev filosofi, og her specifikt knyttede an til den eksistentielle og etiske fænomenologi og en særegen erfarings-metafysik, så gjorde han det i de sammenhænge på en ikke-teologisk måde. Da var sproget ikke-teologisk og bevidst fænomenologisk og filosoferende i sprogformen. Menneske først, kristen så. Hvad den kristne så af skabelsteologi i det konkrete og nære, mente Løgstrup også, at man kunne se umiddelbart og fænomenologisk og uden en teologisk overbygning og kristen forståelsesramme.

At være hospice- og hospitalsfilosof

For nogle år siden kom en kandidatstuderende i Anvendt Filosofi på 8.

semester, lige før han skulle søge en praktikplads som filosof i en virksomhed eller institution, hen til mig. Han var blevet optaget af en forelæsning, jeg havde holdt om et aktionsforskningsprojekt, jeg havde ledet på et hospice ved Hvide Sande, hvor filosofisk vejledning og såkaldte ’undringsværksteder’ var blevet afprøvet som led i at styrke hospicepersonalets evne og sproglighed for eksistentiel kommunikation og omsorg. Han ville blot vide, om man mon kunne komme i praktik som filosof på et hospice?

Det er jo en oplagt idé! Hvordan vil en praktiserende ’hospicefilosof’ se ud? Hvad gør han eller hun til forskel fra f.eks. hospicepræsten eller hospicepsykologen? I min bog ”At undres ved livets afslutning: om brug af filosofiske samtaler i palliativt arbejde” fra 2016 udfolder jeg, hvorfor og hvordan filosofi og særlig den filosofiske undringssamtale kan være et supplement og også en gang imellem et vigtigt kritisk korrektiv til den psykologiske og teologiske samtalepraksis, når det gælder samtaler omkring de store eksistentielle spørgsmål, temaer og erfaringer.

Så efter at have talt med ledelsen på Anker Fjord Hospice, startede Simon som den første i Danmark som ”hospicefilosof”. De blev så begejstrede

Finn Thorbjørn Hansen har udgivet flere bøger og artikler m.m. Se mere på www.finnthorbjornhansen.com

for ham og hans særlige undrende måde at være i samtaler med sygeplejersker, patienter og især pårørende på, at Anker Fjord Hospice valgte at ansætte ham bagefter! Det skrev han et fremragende speciale om, og i dag er han knyttet til både Anker Fjord Hospice og onkologisk afdeling på Hering Hospital som 'hospice- og hospitalsfilosof' og som ph.d-studerende, der forsker i, hvad sådan en sådan samtalepraksis består i.

Undringsværkstedet som praksis

Et undringsværksted består af fem momenter: Det fænomenologiske, det sokratiske-hermeneutiske, det æstetiske-filosofiske, det eksistentielle og det phronesiske moment.

I det første moment handler det om, at deltagerne (eller 'gæsten') indbydes til at dvæle ved øjeblikke i eget liv, der har gjort et særligt stort indtryk. Kunsten er så at spørge ned til det sanselig-stemte og forunderlige i en helt konkret begivenhed og praksisfortælling. Når det forunderlige ved denne oplevelse står tydeligt frem (det mærkes f.eks. på den tøvende, forundrede og søgende, måde fortælleren begynder at lytte til, hvad livet selv mon vil sige os mennesker af visdom fra det øjeblik), så er tiden til at gå videre til undringsværkstedets andet moment: det sokratiske-hermeneutiske.

Her spørger den filosofiske vejleder til de tavse grundantagelser, værdier, nøgleord, temaer og selvfølgeligheder, som blev taget for givet i den fænomenologiske fortælling. Ved at finde frem til "the heat of the moment" i fortællingen, og ved at spørge til den værdi- og forståelseshorisont som så at sige 'bærer' denne fortællings mening, får gæsten eller deltagerne i gruppen øje for de vigtigste værdier, der farver denne fortælling. Og ved som sokrat at spørge kritisk-muntert, drillende og dialektisk og senere ærligt undrende og dialogisk ind til disse nøgleværdier og nøglebegreber, vil fortælleren, som Hannah Arendt i "Åndens liv" fra 2019 så smukt beskriver den sokratiske samtale- og jordemoderkunst, hjælpe gæsten eller deltagerne til at 'optø' de stivnede begreber, retorikker og forståelser, der har 'sat' sig som selvfølgeligheder eller som doxa og dogmer omkring den beskrevne begivenhed og det indtryk og fortælling, som undersøgelsen drejer sig om. Når

man begynder på denne filosofiske optøningsproces, og deltagerne begynder at komme 'ud i det åbne', så vokser der også en ægte filosofisk undren frem, hvor der ikke spørges til, hvad f.eks. håb er for dig i denne fortælling, men hvad er i grunden håb for os mennesker?

I undringsværkstedets tredje samtalerum mødes deltagerne omkring menneskehedens store fortællinger og undringer hentet fra kunsten og filosofien eller alverdens visdomstraditio-

disse store tanker og idealer? I dette moment kan man også benytte sig af mere kropslige, æstetiske, eksistentielle, meditative og spirituelle øvelser. Jeg vil som filosofisk facilitator også bede dem gå tilbage i eget liv og forsøge at se efter 'fænomenet selv' – det underfulde – i eget liv. For hvad er i grunden f.eks. håb? Hvordan viser det sig? Hvor viser dette levende mysterium sig i vores hverdagsliv?

Endelig er femte moment det sted, hvor vi forsøger at lande denne filoso-

Foto: Michael Rønne Rasmussen

ner (herunder også f.eks. kristne lignelser). I dette rum opmuntres deltagerne til at medbringe en 'gave'. Det kan være et filmklip, et digt, en sang, et kunstværk, en filosofisk tekst, en roman, et eventyr eller f.eks. en religiøs eller spirituel fortælling. Det skal være en gave, som gavegiveren oplever taler sig ind og er i resonans med den fænomenologiske fortælling og personlige filosofiske undren, de har været i før. Nu deler de så disse inspirationsgaver, og ud af det vokser der ofte et egentlig dialogisk undringsfællesskab. Noget som f.eks. hospicesygeplejerskerne på Anker Fjord Hospice efter aktionsforskningsprojektet fremhævede som særligt givende.

I det fjerde og eksistentielle samtalerum spørger den filosofiske vejleder, hvem og hvor de hver især selv er i alle disse fine, store og ædle tanker, som de mødte i de Store Fortællinger og Undringer. Hvordan lever du selv

fiske undrings- og dannelsesrejse i egen praksis og profession. Her er fokus ikke på den enkeltes egen eksistentielle situation, men på 'vi'et', på hvad vi som gruppe eller gæsten som deltager i en gruppe og et fællesskab kan lære af denne filosofiske lytten til et særligt fænomen og de opståede forundringer og undringer. Hvilken praktisk visdom (phronesis) kan udledes herfra? Hvad skal vi forandre og innovere på, for at vi i fremtiden bliver bedre til at leve i større resonans med det 'underfulde-i-hverdagen'?

Jeg underviser hvert år bl.a. præster og mentorer for yngre præster på Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV) i den filosofiske undrings-samtale, og i hvordan man kan skabe et 'tredje sted' ved siden af de psykologiske og teologisk-orienterede samtaleformer som et supplement til det, man gør i forvejen. ■

Peter Ruge
præst og retræteleder

Åndelig vejledning og et nutidigt kristent menneskebillede

Åndelig vejledning er i sin klassiske form en samtale. Den kan handle om livet helt generelt – dvs. både om mening og livsfylde og om helt konkrete problemer. Men åndelig vejledning hviler på den præmis, at vi kan gøre konkrete erfaringer med ånd – med Guds ånd, og at vi, når vi stiller os ret i forhold hertil, rammer mere præcist det, som er menneskelivets iboende mening. Åndelig vejledning er derfor konkret livsvejledning. Men åndelig vejledning er også en udviklingsvej – en vækstproces, der søger at danne et menneske til en ny identitet.

Menneskebilledet

Når åndelig vejledning ikke er en selvfølgelig del af Den Danske Folkekirkes horisont, så skyldes det, at vi har opgivet det menneskebillede, der gør åndelig vejledning til en selvfølgelighed.

De færreste af os har nok en præcis opfattelse af vores egen menneskeforståelse – dvs. hvad et menneske er. Ikke desto mindre har vi alle nogle grundantagelser, som vi i høj grad har overtaget fra den kultur, vi bliver dannet af.

Et grundtræk ved kulturens menneskebillede – og dem er der flere af – er, at de ikke anerkender ånd i religiøs henseende. Derfor anser de det ikke for muligt, at almindelige erfaringer kan være frugter af Ånd.

Det betyder, at vi i vores kultur ikke har et fælles menneskebillede, som gør en åndelig erfaring legitim og naturlig.

Derfor er det ikke uden videre muligt for os at genkende de erfaringer, der reelt er spirituelle, for det, de er: erfaringer af, at Ånd virker skabende i vores liv. Selvom der findes alternative strømninger og menneskebillede, kan de ikke tale med autoritet, for så vidt som samfundet som helhed ikke anerkender den præmis, at Ånd er virkelig.

Åndelig dannelse er en livslang øvelse i at lade det gamle menneskes selvoptagede perspektiv træde til side. Sådan at det i stigende grad bliver mit center – og mit eksistentielle udgangspunkt, at Guds ånd bor i mig, og at jeg samvirker med denne impuls.

Derfor er vi oppe imod det fælles sprog, når vi søger at tale åndelig vejledning.

Forankret i hjertet

Åndelig vejlednings menneskebillede er forankret i hjertet. Brystrummet og de følelser, der bor hér, markerer menneskets eksistentielle midte. Hjertet og dets følelser er i den kirkelige tradition frem til moderne tid udtryk for, at Ånd virker i mennesket – både i krop og i sind – også uanset, om man identificerer disse erfaringer som åndelige.

Paulus har den selvfølgelig opfattelse, at Guds ånd har taget bolig i den

kristne – om end kun lidt foldet ud. Derfor identificerer han de kærlighedsfølelser, der knytter sig til hjerte og brystrum som Åndens frugter. Det betyder, at de i sig selv – i deres helt almindelige former bliver dannet af Åndens impuls ind i vores sind.

Det menneske, der lever med denne opmærksomhed er for Paulus "det nye

menneske". I den forstand bliver vi alle "nye mennesker" i det mål, vi genkender Åndens virke og begynder at samvirke aktivt med den. Sådan at vores liv bliver en forandringsproces, hvor vi i stigende grad øver os i at rette ind efter Åndens impuls. Det kristne liv er et liv i udvikling og vækst.

Åndelig vejledning er som sagt en samtale, hvor dette perspektiv på menneskets væsen, er den afgørende præmis. Åndelig vejledning søger derfor at hjælpe ind i denne selvforståelse – overfor vores tvivl og vores skæve forståelse af os selv. I et videre perspektiv

kan al kirkelig forkyndelse, undervisning og sjælesorg være åndelig vejledning – og bør være det. Menighedens arketype er et fællesskab af mennesker, der genkender Åndens virkelighed og er i stand til at italesætte det i et fælles sprog – og at omsætte det i handling til fælles bedste.

Åndelig dannelse

Hjertets følelser er for langt de fleste af os en vigtig inspiration. Vi har evnen til at lade os bevæge af medfølelse, venlighed, glæde, kærlighed omsorg, hengivelse og åbenhed. Men langt de fleste af os har alligevel som overordnet præmis, at jeg selv er den vigtigste person – og at interessen for den andens vel kun indtil en vis grænse får lov at styre livet. Dette er med Paulus' ord det gamle menneskes virkelighed.

I åndelig vejledningsperspektiv er det et udviklingsmål, at Ånd får lov at danne mit liv – mere og mere. Derfor er åndelig dannelse en livslang øvelse i at lade det gamle menneskes selvoptagede perspektiv træde til side. Sådan at det i stigende grad bliver mit center – og mit eksistentielle udgangspunkt, at Guds ånd bor i mig, og at jeg samvirker med denne impuls.

Det udfordrende i dette perspektiv er hævdelser af, at disse hjertets følelser ikke er mine egne. Det er sådan Åndens impuls føles, når den gør sig gældende i mit sind. Hjertet er menneskets eksistentielle midte. Det nye menneskes midte.

At være til tjeneste

Ånd giver sig til kende på flere måder, men her vil vi koncentrere os om de følelser, som har refleksi i brystrummet. Følger vi Paulus, kunne vi kalde dem kærlighedsfølelser. Det er f.eks. omsorg, venlighed, hengivenhed, medfølelse, taknemmelighed og hjælpsomhed. Fælles for dem er, at de har et andet menneskes fordel som mål. De leder mig ind i at være til tjeneste for et andet menneske. På den måde er de alternativer til de emotionelle følelser som vrede, angst, skam og seksualitet, der har refleksområde i bunden af kroppen. Paulus opfatter hjertets følelser som frugter af en impuls fra Kristi levende bevidsthed. Det er i den forstand Kristus, der skaber dem i mig. Og som Kristus opfattede sit liv som en tjeneste for menneskeheden, sådan

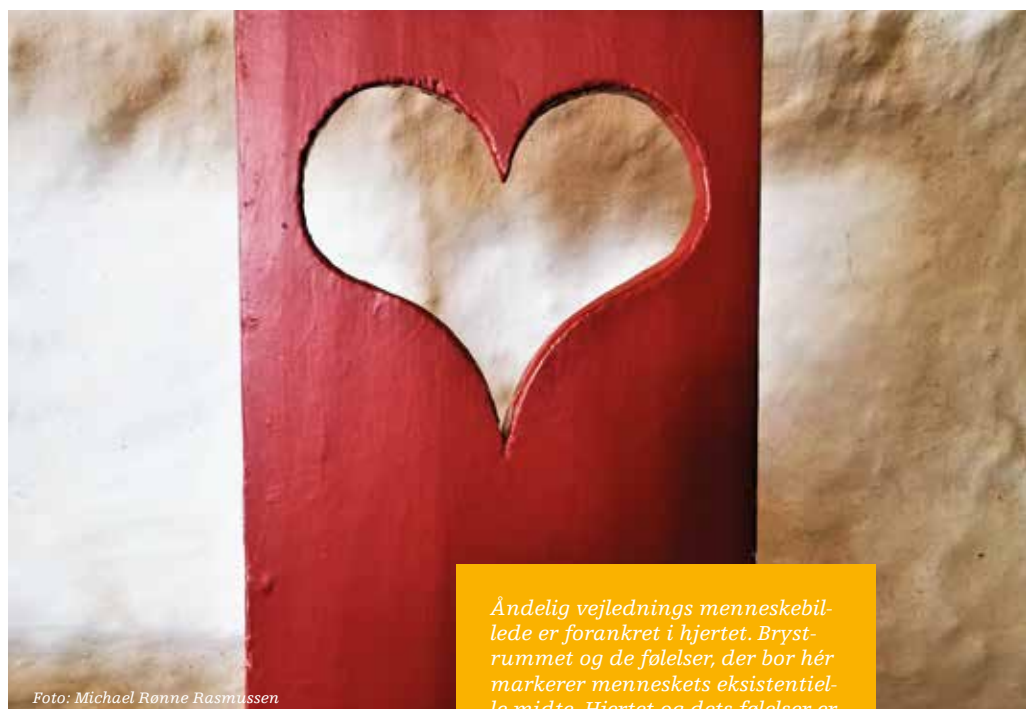

Foto: Michael Rønne Rasmussen

vil hans bevidsthed, når den begynder at tage bolig i et menneske, søge at gøre ham eller hende til tjener for andre. Så dette træk at søge mit menneskes fordel for frem for min egen er et udtryk for, at Ånd virker.

Glæde og taknemmelighed

Et andet træk ved de holdninger, der har refleksi i brystrummet, er, at de er vedvarende – dvs. de er til stede hele tiden og af sig selv. De er ikke holdninger, som jeg skal skabe. Det kan nok kræve noget øvelse at opdage det, men tager man Paulus' formaning til menigheden i Thessaloniki om at sige tak i alle forhold, altid at glæde sig og at bede uden ophør, vil man kunne opdage, at de alle tre ligger som en vedvarende klangbund under det almindelige sind. Man kan opdage, at der er en umotiveret glæde hele tiden. Den er anderledes end den glæde, der fødes af, at der sker én noget godt. Denne glæde tager af efter et stykke tid. Men den dybe glæde er der hele tiden længere inde og venter på at blive følt – uden nogen egentlig årsag. Man er bare fyldt af glæde. Og det samme gælder taknemmeligheden. Der kan være god grund til at blive taknemmelig over det uventede gode, der sker. Men denne taknemmelighed tager af, når det gode er blevet selvfølgeligt. Dybere i sindet derimod kan man møde en taknemmelighed, der

Åndelig vejlednings menneskebylde er forankret i hjertet. Brystrummet og de følelser, der bor hér markerer menneskets eksistentielle midte. Hjertet og dets følelser er i den kirkelige tradition frem til moderne tid udtryk for, at Ånd virker i mennesket – både i krop og i sind – også uanset, om man identificerer disse erfaringer som åndelige," skriver Peter Ruge.

ikke har nogen grund anden end den blot at være i live – uanset hvad der sker.

Hjertes inderste

Ligesom glæden og taknemmeligheden er bønner forankret i hjertets inderste. Med nogen øvelse kan man opdage, at man kan forankre sin opmærksomhed – i hvert fald et stykke tid – i brystrummets inderste. Når bevidstheden lejrer sig dér, vil man opdage, at her er meget stille. Der er ingen tanker og ord, og ingen forstyrrelser fra fortid eller fremtid, fordi bevidstheden i denne indre holdning står åben for ånd. Bruger man denne stilhed til at falde ind i en bøn – uden ord – vil man kunne opdage, at der her i hjertets inderste tilsyneladende allerede findes en lavmælt holdning af bøn, som tydeligvis ikke kommer fra jeg'et. Der er en bevidsthed, der beder i mig – og alt, hvad jeg skal gøre, er blot at virke sammen med og i takt med denne bevidsthed.

Åndelig vejledning leder ind i åndelig dannelse, som er et samvirke med Gud. Når det sker, kan det kendes som glæde og taknemmelighed – over at være forbundet. ■

Dorte Kappelgaard

ph.d.-studerende og udviklingskonsulent
i Kirkefondet

Få eksistensen med, når der organiseres

Det er måske ikke lige den eksistentielle samtale, der er det første, man tænker på i forbindelse med udvikling af nye aktiviteter i kirken. Altså i forbindelse med selve organiseringen. Det er let at putte tingene i forskellige kasser. I sjælesorgsamtalen foregår der sjælesorg. Bibelen finder vi frem under gudstjenesten. Når vi leder frivillige, leder vi frivillige. Og den eksistentielle samtale foregår, når vi møder op til et arrangement, der hedder noget med eksistens.

Formålsfrie eksistentielle afbrydelser i planlægningen

Igennem et års tid mødtes jeg med to forskellige grupper, sammensat af en eller flere sognepræster, ansatte og frivillige som del af mit forskningsprojekt. Den ene gruppe ville gerne vise gæstfrihed over for østeuropæere i lokalområdet. Den anden gruppe ville gerne opbygge kontakt til nogle af de mange unge voksne og midaldrende i deres lokalområde og se, hvordan man kunne udvikle kirkelige praksisser sammen.

Det viste sig, at det var den indbyrdes eksistentielle samtale, der knyttede gruppedeltagerne sammen og gav afsæt for at skabe noget nyt sammen, selv om de begyndte med ganske forskellige udgangspunkter. Undervejs lavede jeg nogle timeouts, hvor vi tog vi os tid til en fordybelsesøvelse. Nogle gange var der en direkte sammenhæng med det, vi arbejdede med at udvikle, andre gange ikke. Først og fremmest var det fordybelsesøvelser, der skulle give mening i sig selv og ikke helst skulle lede frem til noget, der kunne

”bruges til noget”. Vi talte om lokal-samfundet, mens vi gik rundt i en park, eller praktikerne byggede kirker af skumfiduser og spaghetti, mens de talte om, hvad kirke er. Vi gik på opdagelse i kirkerummet og fortalte om de associationer, det gav, eller vi læste en bibeltekst og fortalte, hvilke tanker teksten umiddelbart satte i gang.

Hvad der skete bagefter?

Når timeouten var slut, gik vi tilbage til arbejdet med at udvikle nye kirkelige praksisser i samspil med andre i lokalområdet. Nogle gange havde fordybelsesøvelsen givet nye perspektiver, som blev flettet ind i arbejdet. Andre gange havde det fået dem til at være mere til stede, så de lyttede bedre til hinanden eller lettere kunne forholde sig til en vanskelig situation og tage en beslutning. For de mindst kirkevante var det disse fordybelsesøvelser, der gav anledning og inspiration til at tage initiativer til at iværksætte nye praksisser, som de selv og deres ligesindede ville finde meningsfulde.

Eksistens afføder mere eksistens...

Der opstod også andre eksistentielle samtaler relativt spontant, fordi der var behov for dem, og fordi der var plads til dem. For hvis man vil opsøge østeuropæere i lokalområdet og lære dem at kende, så dukker en masse spørgsmål op. Både om ens egen danske og lutherske tradition og om, hvordan det var for én selv at være tilflytter for længe siden. Hvis man vil skabe anledninger til eksistentielle samtaler for midaldrende danskere, så

bliver det relevant at sætte ord på, hvordan man er ved at opdage, at kirke er relevant for en selv, og derfor også kunne være det for andre ligesindede. Og når der er tillid i luften, og alt muligt alligevel er kastet derop, får man også sneget de spørgsmål om mærkelige ting i gudstjenesten, kirkerummet eller præstens tøj, som har naget én et stykke tid, men som man ikke tidligere har fundet anledning til at stille.

Eksistens som kit

I de to forløb oplevede flere at blive mere engagerede i projektet, end de havde regnet med, fordi det berørte dem selv, fordi der opstod indbyrdes relationer af tillid, og fordi det, de skabte, blev udviklet i forlængelse af de samtaler, de havde indbyrdes. Det skete ikke mindst, fordi de var forskellige steder i livet eller havde vidt forskellige tilgange til det, de skulle i gang med; dermed havde selve mødet og samtalen stor værdi.

Hvis udviklingen af nye praksisformer i mødet med lokalsamfundet ikke blot skulle være et projekt i strakt arm, hvor præsten reelt stod for det hele, var praktikerne nødt til at komme hinanden ved på nye måder: Skepsis over for det ukendte kom forsigtigt på bordet. Spørgsmålene til den gudstjeneste, man aldrig havde fået hold på, dukkede op. Det samme gjaldt erfaringer og tanker, som det viste sig ikke at være så farligt at dele, fordi der var opstået et trykt rum med plads til at gøre sig sårbar. Barrierer blev overvundet, og så turde man også at kaste sig ud i selv at tage udadrettede initiativer.

Sådanne samtaler blev der plads til, fordi vi valgte, at der skulle være plads

til dem. De skulle ikke fylde det hele. Der skulle også brainstormes, konceptudvikles, planlægges og handles. Men der skulle også være plads til eftertænkning. Og i det store perspektiv gav det faktisk en masse tilbage til projektførelsen. Det var på baggrund af sådanne øvelser, at nye frivillige trådte frem og sagde: "Det her betød så meget for mig, at jeg gerne vil dele det med andre."

At se eksistentielt på det ikke at have kontrol

Det at skabe noget nyt kan også røre ved noget eksistentielt på den måde, at man bliver usikker på, hvilken vej man skal gå. Der opstår et lille kortvarigt skæbnefællesskab, når man oplever ikke at kunne gennemskue, hvad

Dorte har de sidste 3 år arbejdet med en erhvervsph.d., finansieret af Innovationsfonden og Kirkefondet. Ph.d.-afhandlingen handler om, hvordan Kirkefondet kan facilitere udvikling af kirkelige praksisser i den lokale kirke, hvor frivillige og folk i lokalområdet inddrages i processen. Der er arbejdet med udviklingsforløb i to kirker som en del af forskningsprojektet.

det er godt at gøre, eller når man synes, at noget mislykkes. At fejle sammen, at dele frustrationer, at blive ramt af uforudsete hændelser og at reflektere sammen over alt dette kan i sig selv være en eksistentiel bevægelse, hvor man øver sig i at give slip på kontrollen og overveje, hvad det er, der er væsentligt.

De initiativer, der blev taget over for de 30-50 årige og østeuropæerne lå i forlængelse af de erfaringer, praktikerne allerede selv havde gjort sig. Særligt de, der ikke var vant til at tage initiativer i kirken og stå for aktiviteter, havde brug for at have oplevelser, der var givende for dem selv, og at tale om dem for at kunne se, hvad de havde lyst til at skabe for andre.

Et eksistentielt perspektiv på andet arbejde i kirken

Det viste sig samtidig, at disse samtaler kastede lys over ganske andre forhold end det projekt, de var i gang med at udvikle. Der blev talt om at se de uformelle øjeblikke, hvor man går forbi hinanden i kirkens gangarealer, som anledninger at være åben over for: Er der nogen af de mange personer, der kommer forbi og stikker hovedet inden for, der har behov for et øjeblik nærvær eller en samtale med et menneske? Er der de små fysiske rum i de store rum, hvor samtalen let kan finde sted, spontant og uformelt, eller er kirken sådan indrettet, at man altid er på vej videre?

Der var et strukturelt behov

Der skete det, at initiativgrupperne blev klar over, at denne type samtaler var der brug for at tage også efter forløbets afslutning. Uformelle samtaler om, hvad de værdsætter ved gudstjenesten, hvad de lægger mærke til i kirkerummet, eller hvad der bekymrer dem i lokalsamfundet. Ikke fordi de skulle handle på det, men simpelthen for at lære hinanden bedre at kende og for at have et bedre afsæt for både samarbejde og det kirkelige arbejde. Det blev diskuteret, hvordan sådanne øvelser kunne lægges ind i løbet af menighedsrådsmøder eller som drøftelser i menigheden. Der var behov for at trykke på pauseknappen og fordybe sig sammen et øjeblik, uden at det skulle "bruges til noget". Lige der, hvor man ellers var på vej videre til det næste vigtige på dagsordenen eller i kalenderen. ■

Birgitte Kragh Engholm
sognepræst i Sct. Matthæus Kirke på Vesterbro,
udvikler og fremtidsforsker

Det moderne menneskes BEHOV FOR RO

Som sognepræst og fremtidsforsker bruger jeg en del tid på at aflæse fremtiden. Det handler ikke om intuition, krystalkugle og tilfældighed, men om kendskab til folkekirken som institution, om at forstå trendanatomi-erne, om at analysere data og observationer systematisk og konkret, og om til sidst at sætte det hele sammen, så der fremkommer sammenhænge og retninger, der peger fremad.

På baggrund af den proces er det herefter muligt at give konkrete bud på, hvad forandringerne kommer til at betyde for folkekirken. Hvilke store strømninger der er på vej? Hvor begrænsningerne og mulighederne ligger? Hvordan den ny viden om fremtiden omsættes til konkrete (til)bud og til konkrete redskaber til at reagere på fremtiden med? Hvordan den nye indsigt og viden sættes sammen med den konkrete virkelighed og folkekirken mulighed for at være relevant ind i den virkelighed?

Kontemplativ er afledt af det latinske *contemplatio*, der betyder indadskuen og den indre betragtning af den højeste sandhed eller af det guddommelige. Kontemplation tager udgangspunkt i det at blive stille i sjæl og krop, og lade Gud lede og vise vej.

Jeg har med stor succes brugt metoden i mit arbejde som sognepræst og udvikler i Vesterbro sogn, og mange nye døre ind til kirken, heriblandt Filosofiske Saloner på Vesterbro, er blevet åbnet på baggrund af netop den tilgang og tænkning.

Fra rejsen udad til rejsen indad

Megatrendsene er mange, og jeg har arbejdet indgående med flere af dem, men det seneste år har jeg især fokuseret på en af tidens helt store trends, nemlig megatrenden: "Fra rejsen udad til rejsen indad". Megatrenden siger både noget om det moderne menneskes behov for ro, tro og eftertanke, og så peger den direkte ind på et af folkekirken største uudnyttede mulighedsrum nemlig det kontemplative rum.

Megatrenden først. I de seneste mange årtier er mennesker i alle aldre rejst ud i verden. Lige fra charterrejser på Mallorca til bjergbestigning på Mont Blanc, fra campingferier ved Lidoen til cruises i Caribien, fra eksklusive get-aways til Paris til rundture i Australien. Der var status i at rejse ud.

Men noget ændrer sig i disse år, og i fremtiden vil vores rejse ændre sig, så den ikke går ud, men i stedet går indad. Ikke kun på grund af corona, men fordi det, der giver vores liv værdi, ændrer sig i de her år. Tilværelsen og den almindelige hverdag med arbejde, familie, venner og fritidsaktiviteter er blevet tiltagende presset, krævende og stresset. Vi skal hver dag både ude og hjemme præstere, levere og

leve op til, og vi vil derfor ikke længere have brug for at rejse ud på flere krævende oplevelser, tværtimod, så har vi brug for at rejse ind og finde pauser til kroppen og sjælen.

Megatrenden "fra rejsen udad til rejsen indad" er desuden en reaktion på, at vi er blevet så mætte på oplevelser og aktiviteter, at luksus og der hvor vi kan signalere status i fremtiden, vil være der, hvor vi går off-line, og finder øjeblikke og stunder, hvor der er ro, nærvær og tid til langsomhed og eftertanke.

Fremtidsgodkendte pauser til sjælen

Meditation, pilgrimsvandring, yoga og mindfulness er allerede særdeles populære discipliner i både den sekulære og den spirituelle verden, men interessen for rum, hvor ikke bare kroppen, men også sjælen kan få en pause, vil buldre frem i de kommende år, og derfor står folkekirken i de her år med et mulighedsrum af bibelske dimensioner for at skabe meningsfulde kontemplative tilbud til det moderne menneske.

Opgaven er derfor at spørge os selv som folkekirke: Hvordan skaber vi fremtidsgodkendte pauser til sjælen for det moderne menneske? Det spørgsmål stillede jeg på Vesterbro for et år siden, og gik herefter på baggrund af min tænkning og metode i gang med at udvikle fremtidsgodkendte kontemplative tilbud i Sct. Matthæus Kirke. Det målrettede, strategiske og kompromisløse arbejde har foreløbig

Foto: Thomas Heie Nielsen

Birgitte Kragh Engholm er sognepræst, udvikler, forfatter & fremtidsforsker. Hun har de seneste år forsket i folkekirkens fremtid og afholdt en lang række foredrag og workshops om fremtiden i folkekirken, samt skrevet en række artikler og kronikker om fremtidige tendenser og megatrends med betydning for folkekirken på alle niveauer.

resulteret i fire stærke tilbud: MindfulnessGudstjenesten, Urban Silent Retreats, Morgenvandringer og online Morgendråber.

MindfulnessGudstjenesten har vi (indrømmet) inviteret til de seneste 6 år, da trenden fra ”rejsen udad til rejsen indad” har ulmet i det fjerne de seneste 10 år, men de tre andre tilbud er nye og har været en stor succes fra første dag, vi slog dørene op.

MindfulnessGudstjenesten

MindfulnessGudstjenesten er en gudstjeneste uden præstekjole og uden manuskript. Den er med sine regibemærkninger og i sit sprog liturgisk blød, men indeholder både 2 nyere salmer, en kort prædiken, en ”hjemmelavet” bøn, fadervor & velsignelse, præ- og postludium. Gudstjenesten har altid et tema, som danner en rød tråd igennem hele gudstjenesten, og som

kontemplativt element indeholder den desuden to meditationer, en kort ”komme-til-stede-meditation” og en lidt længere meditation efter prædiken. Kirken er fyldt med levende lys og plaider, og efter MindfulnessGudstjenesten kan man varme sig på en kop te. Til disse gudstjenester, som vi inviterer til hver eneste onsdag kl. 17 i det mørke halvår fra september-april, kommer ca. 100 gæster m/k i alderen 20-60 år.

Urban Silent Retreat

Det har længe været et ønske for mig at kunne invitere til retreats i byen. Overalt ser vi, at man inviteres til retreats på naturskønne steder, hvor der allerede er en velsignet fred og ro, men den opgave jeg stillede mig selv, var at udvikle et tilbud, hvor man trods byens larm kunne finde ind i det stille rum i sig selv. Derfor insisterede jeg fra begyndelsen af, at retreatet skulle ligge i kirken, der hvor vi søger hen, når vi har brug for at være stille. Der, hvor murene er så tykke af tidens ord og bønner, at byens lyde holdes ude.

Vi inviterede til første Urban Silent Retreat i Sct. Matthæus Kirke i begyndelsen af 2020. Alle 50 pladser blev udsolgt på få dage, og jeg stod med en venteliste på 37. Og sådan er det også gået på de efterfølgende 4 retreats. Urban Silent Retreat er 5 timers stille-retreat på en helt almindelig torsdag. Vi begynder og afslutter med henholdsvis ind- og udflyvning, og derimellem er der kun afbrudt af frokost, skiftevis

bøn, meditation, refleksionsåndehul og yogastræk. Det store kirkeurs halv- og heltimeslag markerer skiftene.

Morgenvandringer

Som et tredje kontemplativt tilbud har vi i Sct. Matthæus Kirke udviklet stille Morgenvandringer. Stillevandring forbindes også ofte med gåture i naturen, hvor man er omgivet af smukke landskaber, og den ydre stilhed kommer naturligt. Når vi har Morgenvandring på Vesterbro, fokuserer vi som på vores Urban Silent Retreats på den ro, der findes i vores eget stille rum. Vi går en tur på Vesterbro – i stilhed uden at tale sammen – mens vi indtager morgenen og sanser byens puls. Vi starter i Sct. Matthæus Kirke kl. 6 og vender tilbage til kirken kl. 6.45, hvor vi afslutter med lystænding ved lysgloben, et guld-korn fra Bibelen og en morgensalme. Og så er der morgenkaffe og croissanter til de 15-20 morgenfriske, der hver gang dukker op og går med.

Morgendråber

Sidst men ikke mindst søsatte jeg under corona-nedlukningen de digitale ”Morgendråber”. Morgendråberne er en ugentlig eksistensteologisk refleksion på Facebook og Instagram over et guld-korn fra Bibelen. Morgendråberne fungerer som trøst og opmuntring, og sætter ord på, hvordan vi, når vi vender blikket indad, får kontakt til det lille stykke af Guds evighed, vi hver især har fået lagt ind i vores hjerte. Morgendråberne har flere end tusind følgere.

Der er ingen tvivl om, at det moderne menneskes behov for ro, tro og eftertanke er stort og stigende, og at vi i folkekirken står med et uudnyttet potentiale i forhold til det kontemplative arbejde. Verden bliver mere og mere urolig og kompleks, og vi får et tilsvarende større behov for at finde pauser til både krop og sjæl.

I Sct. Matthæus Kirke fortsætter vi arbejdet og er lige nu i gang med at udvikle højmissen, så også den kommer til at indeholde kontemplative elementer. Kirkens højmesse er blevet strammet op, så den er slank og smuk, og så er der også i løbet af gudstjenesten indlagt små pauser til ro, tro og eftertanke, så Gud kan vise vej. ■

Hanna Smidt

er yogalærer og underviser i KirkeYoga i Bellahøj Kirke og Brorsons Kirke

Kirkeyoga og snak om tak

Mange af os har prøvet yoga. Det er en fysisk praksis, som kan give smidighed, styrke, men også ro i kroppen og i sindet. Det giver kropsbevidsthed, hjælper med stress-håndtering og giver ro i en travl hverdag, hvilket er et stort behov i vores samfund i dag.

Vores fysiske yogapraksis gør det på lidt forunderlig vis nemmere at finde ro og tillid og mod. Den ro, vi oplever i forbindelse med yoga, peger for nogen af os ind mod noget, der er større

ket. Vi søger et nærvær med den stilhed og ro, som allerede er inde i os selv, men som vi kan have brug for en praksis til at forbinde os med. En stilhed, ro og nærvær som mange genkender som Gud.

At KirkeYoga foregår i kirkens rum, gør det til en eksplicit åndelig praksis, og kirkerummet er en vigtig del af Kirkeyoga. Kirkerummet taler sit eget sprog, og roen er allerede i rummet, når vi træder ind. Stearinlysene, alteret, bevidstheden om alle de andre ritualer, der foregår her (begravelser, velselser, dåb, gudstjenester, koncerter, osv.) – maner til eftertanke og andægtighed. Rummet inviterer til en indadvendthed og samtidig til en åbenhed mod det åndelige, mod Gud.

KirkeYoga giver ro i kroppen og tankerne

KirkeYoga er et præstationsfrit rum, hvilket gøres eksplicit i velkomsten. Vi er velkomne, som vi er, og

vi kommer, som vi er, i vores hverdagstøj. Sætter skoene og træder ind i rummet. Og fordi det er yoga, ved vi præcis, hvad vi skal. Vi finder en plads og lægger os til rette, inden klokken lyder og kalder til opmærksomhed og fokus. Vi føres og guides af enkle, præcise ord – meget af tiden med lukkede øjne – og øver os på ikke at gøre hverken mere eller mindre end det, vi kan i dag. Det bliver en slags nådespraksis: Jeg er ok, som jeg er, og roen findes allerede altid i os. Vi skal bare forbinde os med den.

Efter de fysiske øvelser og den liggende, afsluttende afspænding, kommer vi op at sidde og modtager den

keltiske velsignelse til sidst. Det giver mod til dagen, og nogen oplever det som at få et knus at starte dagen på. Vi går fra KirkeYoga med en ro i kroppen og i tankerne og ofte en taknemlighed. Det kan sidde i kroppen hele dagen, og det påvirker også samtalerne efterfølgende, og den måde vi går ud i dagen på. Det giver en åndelig ro. For nogen har det inspireret til egenpraksis derhjemme.

Det uformelle fællesskab efter KirkeYoga

Efter KirkeYoga er der te og kaffe og mulighed for uformelt fællesskab. Nogle smutter med det samme og skal nå på arbejde eller videre til næste punkt på dagsordenen. Andre vil beholde roen tæt til sig og går uden for mange input fra andre. Og andre bliver og taler. Når KirkeYoga er nyt, tales der ofte med forundring over, at yoga kan ske i kirken. Hvor smukt rummet er. At det er noget helt særligt at lave yoga her. En overraskelse over at det lader sig gøre. At det giver mening. At kirken virkelig formår at møde folk, hvor de er. Hvor taknemmelig man er for at være med.

Når folk har gået til KirkeYoga i længere tid, taler man om og deler hverdagsliv. Hvad man er fyldt af – bøger, film, noget der er foregået i kirken eller skal ske. IT. Corona. Vejret og årstiderne. Håndarbejde. Krop, aldrig, skavanker. Og stort set altid er der snak om tak.

Samtalerne bærer præg af roen – af taknemligheden efter praksis. Det er eksistentielle og erfaringsbårne samtaler om krop, åndelighed, tro og hverdagsliv. Åbnende, nysgerrige, taknemlige samtaler. ■

Fotos: Bo Nygaard Larsen

end os selv. Ind mod noget, der rimer på bøn. Og faktisk blev yoga udviklet til at forberede kroppen og sindet på at kunne sidde stille i meditation og bøn. Så hvilket bedre sted at lave en sådan praksis, end i kirken?

KirkeYoga i kirkerummet

KirkeYoga er yoga, der foregår i kirken. Det er en kontemplativ bønsform og -praksis, der tager udgangspunkt i yogaens visdom om forbindelsen mellem krop og sind. Der er fokus på stilhed, langsomhed og kontakt, på kroppen og på åndedrættet. Vi øver os med nærvær at give krop og sind en oplevelse af at være fuldt til stede i øjeblik-

Nyt fra Kirkefondet

Kirkefondet har brug for din hjælp!

Kirkefondet er berettiget til at modtage gaver til Kirkefondets arbejde med skattefradrag for givøren. For at være sikre på, at Kirkefondet kan beholde denne ret til skattefradrag, skal vi have 100 givere hvert år, som hver giver mindst 200 kr. som en personlig gave til Kirkefondets arbejde for liv og vækst.

I år går pengene til Kirkefondets projekt "Det kan du TRO vi taler om" (læs mere om dette på side 20), hvor der er udviklet en samtaleæske, der kan bruges til at sætte gang i samtaler om livets store spørgsmål med unge. Din støtte vil gå til samtaleæsker til små ung-

domsforeninger og sogne samt til ungdomspræster, studenterpræster etc.

Beløb kan indbetales konto 2191-8541701207 eller via MobilePay til 11159. Giv os sammen med indbetalingen dit navn, adresse og cpr. nr. Hvis du indbetaler 250 kr. eller derover, vil du som bidragyder modtage "Kirken i dag" gratis.

Hvis du ønsker at støtte os med et fast årligt beløb, kan du tilmelde dig Betalingsservice. Kontakt os på kirkefondet@kirkefondet.dk eller på tlf. 33 73 00 33 for at høre nærmere!

På forhånd tak for hjælpen!

Årsmøde og konference aflyst og udskudt

Kirkefondets konference om "Læg og gejstlig – det myndige lægfolk og præstestanden" og Kirkefondets repræsentantskabsmøde skulle have været afholdt lørdag den 14. november, men vi valgte at aflyse det pga. corona-restriktionerne.

Konferencen er blevet udsat til næste år, så sæt allerede et kryds i kalenderen nu ved lørdag den 13. november 2021, hvor konferencen afholdes i DGI-huset i Århus.

Repræsentantskabsmødet blev i stedet afholdt elektronisk, hvor repræsentantskabsmedlemmerne kunne stemme og kommentere. Følgende bestyrelsesmedlemmer er blevet genvalgt: Anne Margrethe Raabjerg Hvas, Jette Bendixen Rønkilde, Lars Seeberg og Tommy Liechti.

Kirkefondets årsberetning 2020 kan ses på www.kirkefondet.dk under "nyheder".

Nye temaer for "Kirken i dag" i 2021

Du kan allerede nu glæde dig til næste års temanumre af "Kirken i dag"! Det første nummer henvender sig specielt til alle de nye menighedsråd. Her tager vi pulsen på folkekirken anno 2021. Nr. 2 kommer på baggrund af nedlukningen af kirken i foråret til at handle om den digitale kirke. Nr. 3 kommer til at beskæftige sig med folkekirken struktur, og det sidste nummer i 2021 vil beskæftige sig med alternative kirkerum både ude og inde.

Prisen for de 4 numre i 2021 bliver 275 kr. Enkeltnumre koster 75 kr.

Tema for næste nummer af "Kirken i dag":

**Folkekirken
anno 2021**

Kirken *i* dag

Kort og godt om kristendom og kirke

Kirkefondet har netop udgivet 6 små hæfter, der kort og godt fortæller om Bønner, Bibelen, Velsignelser, Salmer, Kirken og Gudstjeneste.

Hæfterne er skrevet af anerkendte og dedikerede fag- og kirkefolk:

Bønner af provst Kirsten Jørgensen,
Bibelen af professor emeritus Kirsten Nielsen,
Velsignelser af titl. sognepræst og forfatter Johannes Væрге,
Salmer af titl. sognepræst og salmedigter Holger Lissner,
Kirken af professor MSO Peter Lodberg,
Gudstjeneste af sognepræst Jørgen Demant.

Hæfterne er velegnede til f.eks. kirkens besøgende, dåbs- og konfirmandforældre, konfirmander, brudepar etc., og kan bl.a. købes i en æske med 6 x 25 stk. hæfter, der kan stå fremme som et supplement til Kirkefondets æske med inspirationskort.

Hvert hæfte er på 24 sider og måler 7x10 cm. Hæfterne er illustreret og layoutet af Kim Broström. Idé og redaktion: Charlotte Lydholm

- Æske med 6 forskellige kategorier af 25 små hæfter (150 hæfter i alt) – kr. 799,-
- 6 x 25 hæfter – kr. 600,- (4 kr. pr. stk.)
- 25 ens hæfter – kr. 125,- (5 kr. pr. stk.)
- Alle 6 små hæfter (prøvepakke) – kr. 25,-

Læs mere om vore udgivelser
på www.kirkefondet.dk